

ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΔΩΝ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ❖ ΤΕΥΧΟΣ Α' ❖ ΕΤΟΣ Α'

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΣΤΟ ΘΡΟΝΟ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΣΤΟ ΘΡΟΝΟ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2013

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στόχος τῆς Περιοδικῆς Ἐκδοσης Ἅγιος Σπυρίδων εἶναι ἡ τόνωση τοῦ ὀρθόδοξου φρονήματος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεως. Αὐτὸ εὐελπιστοῦμε νὰ τὸ ἐπιτύχουμε μέσα ἀπὸ τὴν ἀνεπιτήδευτη ἔκθεση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀναμόχλευση τῆς μνήμης, ὥστε νὰ θυμόμαστε καὶ νὰ μὴν ξεχνᾶμε τὴ ζωὴ καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων θὰ προσφέρει μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες του κατῆχηση καὶ διδασχὴ καὶ θὰ παρουσιάζει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ ἀπλά, συγκεκριμένα καὶ εὐληπτα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ποὺ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησε, ἔζησε καὶ δίδαξε. Οἱ διάφοροι συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι στὸ Περιοδικό, ἐπιστήμονες καὶ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος καὶ τῶν γραμμάτων καὶ μὲ ὀδηγὸ τὴν ἐπικαιρότητα, θὰ διαπραγματεύονται μὲ σαφήνεια διάφορα θέματα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας Παράδοση, τὸν ἀνεκτίμητο πλοῦτο τῆς λειτουργικῆς ζωῆς καὶ τὴν ὀρθόδοξη μοναστικὴ πνευματικότητα. Θὰ ἐρμηνεύουν χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ θὰ μᾶς μεταφέρουν τὸ νόημα, τὴν ἀξία καὶ τὸ μήνυμά τους, θὰ παρουσιάζουν τὴ θεολογία καὶ τὴν ποιμαντικὴ μέριμνα τῶν Πατέρων καὶ θὰ περιγράφουν καὶ θὰ διηγοῦνται τοὺς βίους, τὴν ἀσκησι, τὴν ἄθλησι καὶ τὸν ζῆλο τῶν ἀγίων καὶ τῶν μαρτύρων.

Εὐχόμεστε στὸν πανάγαθο καὶ δωρεοδότη Θεὸ νὰ εὐλογεῖ τὴν ἀπόπειρά μας καὶ νὰ μᾶς συνδράμει, ὥστε νὰ μαρτυρήσουμε τὴν ἀλήθεια πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ του.

†^ο Γεωργίου Βαρνάβας

ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΔΩΝ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ❖ ΤΕΥΧΟΣ Α' ❖ ΕΤΟΣ Α'

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΟΡΤΙΑ - ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ 3

ΠΑΤΕΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ 8

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ 14

ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΑ 20

ΕΠΙΚΑΙΡΑ 24

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 28

Ἐκδότης - Ἰδιοκτήτης:

Ἱερὰ Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ.: 00357-22527000, Fax: 00357-22526363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Ἵπεύθυνος Σύνταξης - Ἐπιμελητής:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου

Φιλολογικὴ Ἐπιμέλεια

Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ

ISSN: 2301-2536

Ἐκτύπωση:

Γραφικὲς Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

Τηλ.: 0030 23970 23313

E-mail: melissa@melissaprint.com

Εἰκόνα ἐξωφύλλου:

Ὁ ἅγιος Σπυρίδων.

Ἔργον ἐργαστηρίου Ἀγιογραφίας

«Ὁ Ἀντιφωνητής». Ἐπισκοπεῖο

Ἱερᾶς Μητροπόλεως Τριμυθοῦντος

Τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα προέρχονται ἀπὸ
τὴ Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ.

Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν
τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέ-
σεων πὸν ἐκφράζουν.

ἀρχές και σημασία

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τὸ θρησκευολογικὸ ὑπόβαθρο

Βασική και κεφαλαιώδης ἔκφραση τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου εἶναι ἡ λατρεία, τὴν ὁποία τὰ μέλη τῆς κάθε μιᾶς θρησκευτικῆς ομάδας ἐπιτελοῦν γιὰ νὰ δοξολογήσουν τὴ θεότητα (ἢ τὶς θεότητες) και γιὰ νὰ διατυπώσουν τὰ αἰτήματά τους. Ἡ λατρεία, ἐπομένως, εἶναι παγκόσμιο, πανθρησκειακὸ και, ὡς ἐκ τούτου, διαχρονικὸ φαινόμενο, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ πολιτισμοῦ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἐφόσον οἱ θρησκευτικὲς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις συνάδουν και μὲ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο τοῦ κάθε λαοῦ (γι' αὐτὸ παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο ὑπάρξεως πρωτόγονων μορφῶν λατρείας σὲ θρησκευεῖς λαῶν μὲ ἀντίστοιχο πρωτόγονο πολιτισμό).

Ἡ ἐβραϊκὴ λατρεία ἐνδιαφέρει τὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη τῆς χριστιανικῆς Λατρείας διότι ἀποτελεῖ τὴ «μήτρα», ἐντὸς τῆς ὁποίας κυοφορήθηκε ἡ ἱστορικὴ και θεο-

λογικὴ ἔκφραση τῆς Λατρείας τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ, ὅμως, ἡ ἐβραϊκὴ λατρεία συνιστᾷ ἓνα ἐνδιαφέρον ἐξελικτικὸ στάδιο στὴ θρησκευτικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἐπειδὴ διαμορφώθηκε σταδιακῶς κατὰ τὴ διάρκεια ἑνδεκα αἰῶνων πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση τῆς Ἐκκλησίας· ἀποτελεῖ, ἐπομένως, τὴν ἀναγκαῖα μεταβατικὴ ἔκφραση ἀπὸ τὶς πρωτόγονες μορφὲς λατρείας (τὶς εἰδωλολατρικὲς μορφὲς, ἐν προκειμένῳ) στὴν ὑψηλὴ μορφή Λατρείας τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ἐδίδαξε και κατέλειπε, ὡς πνευματικὴ παρακαταθήκη, ὁ Κύριος στὴν Ἐκκλησία Του.

Ἔτσι «γεννήθηκε» ἡ χριστιανικὴ Λατρεία, μέσα ἀπὸ μία διαδικασίαν, τὴν ὁποία μπορούμε νὰ ἀποκαλέσουμε ὡς «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλ. 4, 4), ὡς, δηλαδή, τὴ διαδικασίαν ποὺ ἐντάσσεται στὸ προαιώνιο σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ κόσμου. Ἡ χριστιανικὴ Λατρεία (ἢ, ἀλλιῶς, ἡ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας) ἐντάσσεται στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς θρη-

σκευτικής λατρείας κατά την ιστορική διαδρομή της ανθρωπότητας· όμως, δέν αποτελεί άπλώς την κορύφωση μιās θρησκευτικής άναζητήσεως, δηλαδή την έκφραση μιās ύψηλότατης μορφής λατρείας, ή όποία (μορφή) δημιουργήθηκε μέσα άπό τις ιστορικές θρησκευτικές διεργασίες. Άποτελεί την κορύφωση του σχεδίου της Θείας Οικονομίας, δηλαδή την ύψηλότερη έκφραση της άγωνίας του Θεού για τον πεπτωκότα άνθρωπο.

2. Ο άποκαλυπτικός χαρακτήρας

Η χριστιανική Λατρεία δέν διαφοροποιείται άπό τις λατρείες άλλων θρησκειών μόνο ως προς την παραπάνω παράμετρο. Κατ' ουσίαν, στη Λατρεία της Έκκλησίας άντανακλάται πλήρως ή διαφορά μεταξύ «θρησκείας» και «άποκαλύψεως».

Ως «θρησκεία» όνομάζουμε κάθε φαινόμενο ανθρώπινης πρωτοβουλίας για μία άναζήτηση του θείου· αυτή, άλλωστε, είναι και ή έννοια του ρήματος «θρώσκω», τό όποίο δηλώνει την τάση για «άνοδο», για άναφορά του ανθρώπου προς μία ύπέρτερη πραγματικότητα, ή όποία άποκαλείται ως «θεότητα» και καλείται νά ενεργήσει ως προστατευτική δύναμη και ως πρότυπο για τον άνθρωπο.

Η «θρησκεία» είναι σαφέστατα ένα ανθρώπινο δημιούργημα, προερχόμενο άπό μιá βαθύτερη ανάγκη της ανθρώπινης ύπάρξεως. Η λατρεία μιās παρόμοιας θρησκείας είναι (και αυτή) ανθρώπινη πρωτοβουλία, έμπεριέχει δηλαδή την άτέλεια που άναλογεί σε κάθε ανθρώπινο δημιούργημα.

Τό κήρυγμα, όμως, του Κυρίου και ή ίδρυση της Έκκλησίας Του δέν συνιστούν μιá άκόμη «θρησκεία», διότι ό Ίδρυτής της Έκκλησίας δέν είναι ένας άπλός άνθρωπος, αλλά ό Θεάνθρωπος Κύριος. Ο Χριστιανισμός δέν είναι (και δέν θά μπορούσε άπό τή φύση του νά είναι) «θρησκεία»· είναι τό ακριβώς αντίθετο της θρησκείας: «άποκάλυψη» (όχι πλέον ή κίνηση έκ των κάτω προς τά άνω -«θρησκεία»- αλλά ή αντίθετη κίνηση, έκ των άνω προς τά κάτω). Έπομένως και ή χριστιανική Λατρεία (ή Λατρεία της Έκκλησίας) δέν είναι ανθρώπινη έμπνευση και πρωτοβουλία, αλλά θεόσδοτη («άποκάλυψη») παράδοση.

Αυτός ό «άποκαλυπτικός» χαρακτήρας της Λατρείας της Έκκλησίας συνιστά τή διαφοροποίησή της άπό κάθε μορφή ανθρώπινης λατρευτικής έκφράσεως στα πλαίσια μιās θρησκευτικής πίστεως. Η παράδοση του Μυστηρίου της Θ. Ευχαριστίας

ἀπὸ τὸν Κύριο κατὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς μία λειτουργικὴ πράξι, τὴν ὁποία κληροδοτεῖ στοὺς ὀπαδούς του ὁ ἰδρυτὴς μιᾶς θρησκείας. Ἀποτελεῖ ἓνα «μυστήριον» μὲ τὴν ἔννοια τῆς θείας ἀποκαλύψεως, γι' αὐτὸ καὶ προβάλλεται ὡς ἡ μοναδικὴ λειτουργικὴ πράξι, κατὰ τὴν ὁποία ὁ λατρευόμενος Κύριος εἶναι, ταυτοχρόνως, «προσφέρων» καὶ «προσφερόμενος» (ὅπως τονίζεται σὲ εὐχὴ τῆς Θ. Λειτουργίας), ἐνῶ σὲ κάθε μορφή Λατρείας τῆς Ἐκκλησίας παρέχεται ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐξαγιαρίζει ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή, ἀλλὰ καὶ τὸν περιβάλλοντα κόσμον.

Ἡ θεολογικὴ παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐτόνισε μὲ σαφήνεια τὸν θεόδοτο (ἀποκαλυπτικὸ) χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς Λατρείας, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ μεταγενέστερη προτεσταντικὴ ἐρμηνεία τῆς Λατρείας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας δὲν συνδέεται μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰδίου τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μὲ τὶς πρωτοβουλίες τῆς ἀρχέγονης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καθιστάμενη (ἐπομένως) «θρησκειακὴ» λατρεία καὶ ὄχι «ἀποκαλυπτικὴ» (γι' αὐτὸ ἀτόνισε, στὸν Προτεσταντισμό, τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ὑπάρχει Λατρεία ὡς ἐξαγιασμός τοῦ

ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ μόνον «θρησκευτικὴς» τελετὴς μὲ πρωτοβουλία τῶν λαϊκῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας).

Ὁ ἀποκαλυπτικὸς χαρακτῆρας τῆς χριστιανικῆς Λατρείας ὀδήγησε τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοση στὴν ταύτιση μυστηριακῆς ζωῆς καὶ Ἐκκλησίας, μέσα ἀπὸ τὴν περίφημη διαπίστωση τοῦ Νικολάου Καβάσιλα: «Ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται ἐν τοῖς Μυστηρίοις».

3. Ἡ λατρεία «ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ»

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὸν ἀποκαλυπτικὸν χαρακτῆρα τῆς Λατρείας τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλουμε νὰ ἐπισημάνουμε τὴ θεμελιακὴ διαφοροποίησή της ἀπὸ τὴ λατρευτικὴ μορφή ποὺ προηγήθηκε καὶ ἐντὸς τῆς ὁποίας (ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω) κυοφορήθηκε: ἀπὸ τὴν ἑβραϊκὴν λατρεία.

Κεφαλαιῶδες στοιχεῖο τῆς λατρείας τῶν Ἑβραίων ἦταν ἡ «τυπολατρεία», δηλαδή ἡ ἀπολυτοποίηση -στὴ λατρεία- τῶν κανόνων καὶ τῶν διατάξεων. Ὁ Ἑβραῖος πίστευε ὅτι ἐλάτρευε μὲ συνέπεια τὸν Θεὸ ὅταν τηροῦσε αὐστηρὰ κάποιους κανόνες· ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ αὐτὴ τὴν αὐστηρὴν τήρησιν, δὲν αἰσθανόταν κάποια ἄλλη λατρευτικὴ ὑποχρέωσιν, ὅπως ἐμφαίνει καὶ ἡ στάσις τοῦ Φαρισαίου στὴ

γνωστή παραβολή του Κυρίου.

Στο διάλογό Του με τη Σαμαρείτιδα, ο Κύριος τονίζει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της νέας λατρείας: ο Θεός είναι Πνεύμα και οφείλουμε να Τον λατρεύουμε «έν Πνεύματι και αλήθεια», δηλαδή με κριτήρια πνευματικά και όχι νομικά. Έτσι, η Λατρεία της Έκκλησίας προβάλλεται από τον Κύριο ως το γεγονός εκείνο, το οποίο προϋποθέτει την καθαρότητα της καρδιάς και όχι τη συνήθεια σε ανθρώπινους κανόνες. Αυτή η αλήθεια σηματοδοτεί ολόκληρη την πορεία της χριστιανικής Λατρείας, κατά την οποία (πορεία) δημιουργήθηκε πλήθος κανόνων και διατάξεων (ή λειτουργική «τάξεις»), τα οποία όμως δεν θεωρούνται ως «απόλυτα» (όπως στην εβραϊκή λατρεία), αλλά ως «βοηθητικά» για την επίτευξη της Θείας Λατρείας.

4. Έξελιξη και διαμόρφωση της χριστιανικής Λατρείας

Η χριστιανική Λατρεία ως θεοδόση (ἀποκαλυπτική) ξεκινά από τον Ίδιο τον Κύριο, ο Όποιος συνέστησε το Μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας, εντός του οποίου η Έκκλησία έπετέλεσε όλες τις υψόλοιπες λειτουργικές της πράξεις.

Δυστυχώς, η αλήθεια αυτή (ότι τα πάντα επιτελούντο εντός της

Θ. Ευχαριστίας) έχει άτονίσει, με αποτέλεσμα να θεωρούμε τις διάφορες λατρευτικές πράξεις (Μυστήρια και Άκολουθίες) ως αυτόνομες και να επιζητούμε την ανάδειξη του συνδέσμου τους με τον Κύριο (είναι, για παράδειγμα, συχνό το άφελές ερώτημα του κατά πόσον ο Κύριος έπετέλεσε την δείνα λειτουργική πράξη, ή οποία εμφανίζεται σήμερα ως ανεξάρτητη της Θ. Ευχαριστίας).

Η Λατρεία της Έκκλησίας ιδρύεται από τον Κύριο, αλλά η μορφή της έγνώρισε περιόδους εξέλιξεων, έως την τελική διαμόρφωσή της, με την οποία έφθασε έως της εποχής μας. Οί εξέλιξεις αυτές στα Μυστήρια και τις Άκολουθίες της Έκκλησίας οφείλονται στη χρονική και τοπική ιδιαιτερότητα της κάθε εποχής κατά την ιστορική πορεία της Έκκλησίας. Έτσι, δημιουργήθηκαν και οί διαφορετικές λειτουργικές παραδόσεις (οί λεγόμενοι «λειτουργικοί τύποι»), οί οποίες διασώθηκαν στις ανά την οικουμένη χριστιανικές Έκκλησίες και οί οποίες έγνώρισαν μακρά ιστορία εξέλιξεων και διαμορφώσεων.

Μέσα από αυτά τα δεδομένα, η χριστιανική Λατρεία δεν έγνώρισε μόνο εξέλιξεις και διαμορφώσεις των ποικίλων πτυχών της, αλλά και διαφοροποιήσεις και εξαλείψεις λειτουργικών πράξεων.

Ὁ παράγοντας τοῦ «δόγματος» (τῆς ἀλήθειας τῆς Ἐκκλησίας) ὑπῆρξε καθοριστικὸς στὶς λειτουργικὲς ἐξελίξεις καὶ διαμορφώσεις, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποτυπώνονται στὴ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας οἱ πιθανὲς δογματικὲς διαφοροποιήσεις. Γι' αὐτὸ εἶναι σαφὲς ὅτι ἡ Λατρεία ἀντανακλᾷ τόσο τὸ ὀρθόδοξο δόγμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ τὴν ἀπόκλιση τῆς αἱρέσεως ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστη.

5. Ἡ ἔρευνα τῆς ἱστορίας καὶ θεολογίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς Λατρείας

Καθίσταται προφανὲς ὅτι, τὰ γεγονότα τῆς ἰδρύσεως τῆς Θείας Λατρείας, τῶν ἐξελίξεων καὶ τελικῶν διαμορφώσεων, ἀλλὰ καὶ τῆς δημιουργίας ἀντίστοιχης θεολογίας ἀπὸ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὶς καὶ νεότερους θεολόγους, ἀπαιτοῦν ἰδιαίτερη ἔρευνα καί, μάλιστα, ἐνδελεχὴ καὶ ἐπίπονη. Τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας καὶ θεολογίας τῆς χριστιανικῆς Λατρείας ἔχει ἀναλάβει ὁ ἰδιαίτερος κλάδος τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης (ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους καὶ σημαντικότερους σὲ Ἑλλάδα καὶ ἐξωτερικῶ) ποὺ ἐπονομάζεται «Λειτουργική».

Ἡ σημασία τοῦ συγκεκριμένου κλάδου ἔχει ἀναδειχθεῖ μέσα ἀπὸ

τὴ δημιουργία (παγκοσμίως) εἰδικῶν πανεπιστημιακῶν τμημάτων ἔρευνας, τὴ διοργάνωση συνεδρίων, τὴν ὑπαρξὴ εἰδικευμένων ἐπιστημονικῶν σειρῶν καὶ περιοδικῶν, τὴ σύσταση ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν, μέσῳ τῶν ὁποίων οἱ ὁμότεχνοι ἐπιστήμονες μποροῦν νὰ ἀνταλλάσσουν τὶς ἀπόψεις τους καὶ νὰ ἀλληλοεμπλουτίζονται τὶς ἔρευνές τους. Ἡ γνώση τῶν βασικῶν σύγχρονων ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σημαντικῶν ἐκείνων γλωσσῶν ποὺ ἀποκαλοῦνται ὡς «ἀρχαῖες» (ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἑβραϊκά, λατινικά, συριακὰ κ.ἄ.) συμβάλλουν στὴν ἀρτιότερη ἐπιτέλεση τῆς ἔρευνας καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ καθήκοντος τοῦ κάθε μελετητῆ.

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ἐπιτελέσεως τῆς ἔρευνας περὶ τὴν ἱστορία καὶ θεολογία τῆς Λατρείας, παραμένει πάντοτε (γιὰ τὸν κάθε λειτουργιολόγο-ἐπιστήμονα) ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη βιώσεως καὶ «ἀναβίωσις» τοῦ στα νάματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς Λατρείας, γεγονὸς ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει ὄχι μόνον νὰ μελετήσῃ τὴ λατρευτικὴ ἱερότητα, ἀλλὰ νὰ γίνῃ μέτοχός της καὶ ἀποδέκτης τοῦ ἁγιασμοῦ της.

Γ.Ν. Φίλια

Καθηγητῆ

τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΘΕΟΛΟΓΟ

Τò ιστορικό γεγονός τῆς Πεντηκοστῆς δὲν συνιστᾶ μοναχὰ μία ἀπλῆ ἀνάμνηση τῆς ἐπιφοίτησης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν εὐρύτερο κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ τῶν γεγονότων ποὺ τὴν πλαisiώσαν. Ἀποτελεῖ πολὺ περισσότερο μία καθοριστικῆς σημασίας στιγμὴ τῆς θείας οἰκονομίας, τῆς ὁποίας οἱ ἐπιπτώσεις καὶ ἐπιδράσεις δὲν παύουν νὰ ὑφίστανται ἕκτοτε διαρκῶς στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

«Σ' ἐκείνη τὴν 'τρομερὴ καὶ ἀκατανόητη γιορτῆ'», παρατηρεῖ ὁ π. Γ. Φλορόφσκυ, «τὸ Πνεῦμα - ὁ Παράκλητος κατέρχεται καὶ ἐνοικεῖ μέσα στὸν κόσμο, ὅπου ποτὲ πρὶν δὲν ἦταν παρὼν κατὰ τὸν τρόπο ποὺ ἀρχίζει τῶρα νὰ ἐνοικεῖ. Τῶρα εἰσέρχεται μέσα στὸν κόσμο, γιὰ νὰ ἐνοικήσει σ' αὐτὸν καὶ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ παντοδύναμη πηγὴ τῆς μεταμορφώσεως καὶ τῆς θεώσεως [του]»¹. Ὁ Θεάνθρωπος εἶχε προαναγγείλει τούτη τὴν ἔλευση τοῦ τρίτου προ-

σώπου τῆς Ἁγίας Τριάδας: «...ἀλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθεια λέγω ὑμῖν, συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς»². Ὁ Παράκλητος, λοιπόν, ἦρθε στὸν κόσμο ὅταν ὀλοκλήρωσε ὁ Χριστὸς τὸ κοσμοσωτήριο ἔργο του. Καθὼς σημειώνει ὁ V. Lossky³, ἡ Πεντηκοστὴ ὑπῆρξε τὸ φυσικὸ ἐπακόλουθο τῆς θείας ἐνανθρώπησης. Δὲν ἦταν παράταση αὐτῆς ἀλλὰ μᾶλλον συνέπειά

1. Γ. ΦΛΟΡΟΦΣΚΥ, *Δημιουργία καὶ Ἀπολύτρωση*, μτφρ. Π. Κ. Πάλλη, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ [Ἔργα 3], Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 213.

2. Ἰωάν. 16, 7.

3. V. LOSSKY, *Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. Σ. Πλευράκη, ἐκδ. Ἐκκλ. Ἰδρύματος «Εὐαγγελιστῆς Μάρκος», Θεσσαλονίκη ⁵1991, σελ. 186.

της. Ἡ ἱστορική διήγηση ὅπως παρουσιάζεται με γλαφυρό τρόπο στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων εἶναι ἀρκοῦντως παραστατική⁴. Ὅπως τονίζεται στὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἦταν ὅλοι μαζεμένοι στὸ ἱερό κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἰουδαϊκῆς Πεντηκοστῆς: «πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό»⁵. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Ἐκκλησία ὡς κοινότητα ὑπῆρχε ὅσο ἡ ἱεραρχία ὅσο καὶ τὰ μυστήρια εἶχαν συγκροτηθεῖ. Ἀπέμενε, ἐντούτοις, ἡ ζωογόνος πνοὴ τοῦ Παρακλήτου, προκειμένου τὰ ἀνωτέρω νὰ συσταθοῦν σὲ σῶμα. Ἡ Πεντηκοστὴ σήμανε τὴν ἀγιοπνευματικὴ συγκρότηση καὶ θεμελίωση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἔτσι κι ἄλλιῶς ὑπῆρχε αἰδίως στὴ θεία βουλή. Τὸ Πνεῦμα οἰκοδομεῖ τὴν Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἐκκλησία γίνεται σῶμα Χριστοῦ χάρις στὸν Παράκλητο. «Ἐπρεπε γάρ, Υἱοῦ σωματικῶς ἡμῖν ὁμιλήσαντος, καὶ αὐτὸ φανῆναι σωματικῶς καὶ Χριστοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανελθόντος, ἐκεῖνο πρὸς ἡμᾶς κατελθεῖν», μαρτυρεῖ ὁ Γρηγόριος Θεολόγος⁶.

Ὁ φωστῆρας τῆς Ναζιανζοῦ ἐπικεντρώνει τὴν προσοχή του στὴν

ἀξία τῆς ἑορτῆς γενικά, καταδεικνύοντας τὴν εἰδοποιὸ διαφορὰ ποὺ ἔχουν οἱ χριστιανικὲς ἑορτὲς ἀπὸ τὶς ἄλλες ἑορταστικὲς περιστάσεις. Ἐπομένως ἑορτὴ ὑφίσταται καὶ στοὺς Ἰουδαίους, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἐκεῖνοι, ἀποδιώχνοντας τὸν σωματικὸ νόμο, ἀπέτυχαν νὰ φτάσουν στὸν πνευματικὸ ποὺ ἀρχικὰ ἐπιδίωκαν. Ἐορτάζουν ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ οἱ Ἑλληνας, ἀποστερώντας ὡστόσο κι αὐτοὶ τὸν πνευματικὸ χαρακτήρα τῆς ἑορτῆς, ἀφοῦ πιστεύουν σὲ ἀνθρωπόμορφους θεοὺς ποὺ ὑπόκεινται σὲ πάθη⁷. Κι αὐτὰ τους τὰ πάθη εἶναι ποὺ γίνονται στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία ἀφορμὴ ὕμνολογίας καὶ ἑορτασμοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ ἑορτὴ εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἑορτὲς, παρατηρεῖ ὁ ἅγιος. Ἡ πραγματικὴ ἑορτὴ ἐμφορεῖται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ γίνεται ἐν Πνεύματι πάντα⁸. Μόνο ἔτσι ἡ ἑορτὴ ἀποκτᾶ τὴ σωστὴ της διάσταση καὶ ἀξία. Ἡ ἑορτὴ λαμβάνει συχνὰ ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα, στὴν ὁποία τονίζεται ἡ ἐκπλήρωση τῶν ἐλπίδων τοῦ παρελθόντος, ἐνῶ συγχρόνως προγεύονται καὶ προ-

4. Βλ. Πράξ. 2, 1 - 47.

5. Πράξ. 2, 1.

6. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, 11, PG 36, 444C. Πρὸβλ. X. GIANNARA, *Ἀλφαβητάρι τῆς Πίστης*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα χ.χ., σελ. 189: «Ἐπρεπε νὰ συμβεῖ ἡ ζωοποιός “ἐπέλευση” τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ στὴν ἀνθρώπινη σάρκα - ὅπως “ἐπῆλθε” τὸ Πνεῦμα στὴν Παρθένο γιὰ νὰ συμβεῖ ἡ σάρκωση τοῦ Χριστοῦ».

7. Γιὰ τὴ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ εἰδικότερα τὸν ἀνθρωπομορφισμὸ τῶν θεῶν τους βλ. W. BURKERT, *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*, ἐκδ. Kohlhammer, Stuttgart 2011, σελ. 280 κ.έ.

8. Πρὸβλ. I. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, *Λογικὴ Λατρεία*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1997, σελ. 115: «Ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μιὰ διαρκὴς Πεντηκοστὴ, ἀδιάλειπτη τροπικὴ προσαρτέρηση στὸ ὑπερῶο τῆς ἀγίας Σιών».

λαμβάνονται μελλοντικά γεγονότα⁹. Έτσι τὸ οὐσιαστικὸ νόημα τῆς ἑορτῆς συνίσταται στὸν ἀποθησαυρισμὸ στὴν ψυχὴ «τῶν ἐστώτων καὶ κρατουμένων» ποὺ καταλήγουν νὰ εἶναι ἐπίκαιρα καὶ ἀναλλοίωτα στὴν πάροδο τοῦ χρόνου¹⁰.

Ὁ Καππαδόκης Πατέρας ἀποδίδει μεγάλη βαρύτητα στὴ σημασία τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι, σημειώνει, τιμοῦν μὲ τὴ σειρά τους τὸν ἀριθμὸ ἑπτὰ, ἐνῶ οἱ Πυθαγόρειοι ἀποδίδουν τιμὴ στὸν ἀριθμὸ τέσσερα, τὴν περίφημη τετρακτὺν τους. Οἱ Γνωστικοὶ δέ, μὲ πρωτοστάτες τὸν Σίμωνα καὶ τὸν Μαρκίωνα τιμοῦν τὴν ὀγδοάδα καὶ τὴν τριακάδα, δηλαδὴ τοὺς ἀριθμοὺς ὀκτῶ καὶ τριάντα, ἀλλὰ δὲν περιορίζονται ἐκεῖ. Καθὼς ἀναφέρει ὁ ἅγιος, στοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς ἀποδίδουν ἰσάριθμες θεότητες, τοὺς Αἰῶνες καὶ τοὺς τιμοῦν¹¹.

Ἡ τιμὴ τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ στὸν χριστιανισμὸ ἔχει ἀναφορικὴ διάσταση. Κι αὐτὴ καθίσταται ἀπόλυτα πρόδηλη: «...ὅτι ἐν ἑξ ἡμέραις ὁ Θεὸς

τὴν ὕλην ὑποστήσας τε καὶ μορφώσας, καὶ διακοσμήσας παντοίοις εἶδεσι καὶ συγκρίμασι, καὶ τὸν νῦν ὁρώμενον τοῦτον κόσμον ποιήσας, τῇ ἐβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων, ὡς δηλοῖ καὶ ἡ τοῦ Σαββάτου προσηγορία, κατὰ παυσιν Ἑβραϊκῶς σημαίνουσα»¹². Ἄν ὑπάρχει ὑψηλότερος λόγος ἀπὸ αὐτόν, ἃς γίνει ἀντικείμενο ἐξέτασης ἀπὸ ἄλλους, συμπληρώνει ὁ Γρηγόριος. Οὕτως ἢ ἄλλως ἀρκεῖ μία μικρὴ ἔστω περιδιάβαση στὴν ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας, ὅπου ἐκεῖ μπορεῖ νὰ ἀνακαλύψει κανεὶς τὴ συμβολικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἀξία τοῦ ἀριθμοῦ ἀλλὰ καὶ τὸ κρυμμένο νόημά του ποὺ εἶναι «τοῦ φαινομένου βαθύτερον»¹³.

Ἡ ἰουδαϊκὴ Πεντηκοστὴ εἶχε καθιερωθεῖ νὰ τηρεῖται τὴν πεντηκοστὴ ἡμέρα ἀπὸ τὸ Πάσχα ὡς ἡ ἑορτὴ τῶν ἐβδομάδων (7X7). Ἀκολουθῶς ὀνομαζόταν καὶ ἑορτὴ συγκομιδῆς ἢ θερισμοῦ¹⁴. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου στὴν ἰου-

9. Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, *Ἡ κοινωνικὴ δυναμικὴ τῶν ἑορτῶν*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2002, σελ. 25. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π., 5, PG 36, 436A: «Πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν, καὶ Πνεύματος ἐπιδημίαν, καὶ προθεσμίαν ἐπαγγελίας, καὶ ἐλπίδος συμπλήρωσιν».

10. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, 1, PG 36, 429B.

11. Σὲ ἄμεση συσχέτιση μὲ τὰ παραπάνω βρίσκεται καὶ ὁ τονισμὸς στὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας τῆς ὀγδοῆς ἡμέρας, ἀφοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν παρατήρηση τοῦ μακαριστοῦ καθηγητῆ Δ. Τάμη, τοῦτο ἔγινε γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν στὴ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμὴ οἱ αἰρετικὲς διδασκαλίες τοῦ Γνωστικισμοῦ καὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Βλ. Δ. ΤΣΑΜΗ, *Εἰσαγωγή στὴ σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονικὴ 1992, σελ. 113. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ἡ ὀγδοὴ ἡμέρα», *ΕΕΘΣΘ* 17 (1972) 275-322. Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ὀγδοῆς ἡμέρας σὲ σχέση μὲ τὴ λατρεία βλ. Γ. Ν. ΦΙΛΙΑ, *Ἡ ἔννοια τῆς «ὀγδοῆς ἡμέρας» στὴ λατρεία τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας (Συμβολὴ στὴν ἱστορία καὶ θεολογία τῆς λατρείας)*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2001.

12. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, 1, PG 36, 429CD.

13. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, 1, PG 36, 436A.

14. Α. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ, *Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἀπόψεως παγκοσμίου καὶ πανθρησκειακῆς*, Ἀθήνα 1976, σελ. 476. Πρβλ. Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, «Πεντηκοστὴ», *ΘΗΕ* 10 (1967) 185.

δαϊκή έορτή φανερώνει και τή με-
τάβαση από αυτή στη χριστιανική
Πεντηκοστή και άναδεικνύει τή σύν-
δεση του άριθμού έπτά κατεξοχήν με
τò γεγονός τής Πεντηκοστής: «Ό γάρ
έπτά επί έαυτòν συντιθέμενος,
γεννᾷ τὸν πενήκοντα, μιᾶς δεούσης
ήμερας, ἦν ἐκ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος
προσειλήφαμεν, ὀγδόην τε οὔσαν
τὴν αὐτὴν καὶ πρώτην, μᾶλλον δὲ
μίαν καὶ ἀκατάλυτον»¹⁵. Ἔτσι οἱ
Ἰουδαῖοι, έορτάζοντας τή δική τους
Πεντηκοστή, παραμένουν στοὺς τύ-
πους («τυπικῶς μὲν παρ' ἐκείνου
τελούμενα»), δίχως νὰ εἰσχωροῦν στò
μυστικό της βάθος, σὲ αντίθεση με
τοὺς χριστιανοὺς ποὺ ἀνευρίσκουν τή
μυστική σημασία τής έορτῆς, ἀπο-
καθιστώντας τò χαμένο της νόημα
(«μυστικῶς δὲ ἡμῖν ἀποκαθιστάμε-
νον»)¹⁶.

Ὡς γνωστόν, ὁ Θεολόγος Γρηγό-
ριος ἦταν ἐκείνος ποὺ μόχθησε πε-
ρισσότερο ἀπὸ ὅποιοιδήποτε ἄλλο
Πατέρα τής Ἐκκλησίας προκειμένου
νὰ γίνει καθολικὴ πίστη καὶ βίωμα
ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Θεός. Κα-
θίσταται, μάλιστα, στὴν ἱστορία τής
Ἐκκλησίας ὁ πρῶτος ἐκκλησιαστικὸς
Πατέρας ποὺ ὀνόμασε ξεκάθαρα τὸ

Ἅγιο Πνεῦμα Θεό: «Δίδασκε προ-
σκυνεῖν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν
Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν
τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἐν μιᾷ δόξῃ τε
καὶ λαμπρότητι»¹⁷.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνεργοῦσε ἤδη
στὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις. Ἐκείνο
ἦταν ποὺ καθιστοῦσε ἀκίνητη ἢ δυ-
σκίνητη τὴν κακία σ' αὐτοῦς. Ἀλλὰ
καὶ ἡ τελείωση καὶ ἡ ἔλλαμψη αὐτῶν
ὑπῆρξε δικό του ἔργο. Ἐπειτα ἐνδη-
μοῦσε στοὺς Προφῆτες καὶ στοὺς Πα-
τριάρχες καὶ ἰδίως στοὺς μαθητὲς τοῦ
Χριστοῦ «οὐχ ὡς ἐνεργοῦν, ἀλλ' ὡς
ὁμοτίμῳ συμπαραρομαρτοῦν»¹⁸ σὲ
τρεῖς φάσεις: α) κατὰ τὴν περίοδο
τοῦ Πάθους, β) κατὰ τὴν Ἀνάσταση
καὶ τὸν δοξασμὸ τοῦ Κυρίου καὶ γ)
κατὰ τὴν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου στοὺς
οὐρανοὺς¹⁹. Κατὰ τὴ διδασκαλία
του, οἱ δύο Διαθῆκες, Παλαιὰ καὶ
Καινὴ, ἀποτέλεσαν «μεταθέσεις
βίων» καὶ σεισμοὺς ποὺ συντάραξαν
τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία. Καὶ τοῦτο
γιατὶ σταδιακὰ ἡ ἀνθρωπότητα με-
τέβαινε ἀπὸ τὰ πιὸ χαμηλὰ σὲ ὄλο-
ένα καὶ ὑψηλότερα πνευματικὰ στά-
δια. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀπὸ τὰ
εἶδωλα προχώρησε στὸν νόμο ἐνῶ ἡ
Καινὴ Διαθήκη στὴ θέση τοῦ νόμου

15. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστήν*, 1, PG 36, 432B.

16. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π., 4, PG 36, 436A.

17. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΙΓ'*, 4, PG 35, 856B. Ἡ ὑπογράμμιση δική μας. Μέγας ὑπῆρξε ὁ πόνθος τοῦ Γρηγορίου νὰ διαλαλήσει στὰ πέρατα τής οἰκουμένης ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Θεός. Γι' αὐτὸ με εὐλογία ἀγανάκτηση διερωτᾶται: «Μέχρι γὰρ τίνος τῷ μοδίῳ τὸν λύχνον περικαλύψομεν, καὶ φθονήσομεν τοῖς ἄλλοις τής τελείας Θεϊότητος, δέον ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἡδὴ τιθέναι καὶ λάμπειν πάσαις Ἐκκλησίαις τε καὶ παντὶ τῷ τής οἰκουμένης πληρώματι, μηκέτι εἰκαζόμενον, μηδὲ τῇ διανοίᾳ σκιαγραφούμενον, ἀλλὰ καὶ φανερῶς ἐκλαλούμενον;» (ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΙΒ'*, 6, PG 35, 849C).

18. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστήν*, 11, PG 36, 444B.

19. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π.

υποδέχθηκε τὸ Εὐαγγέλιο. Τώρα πλέον «τρίτον σεισμὸν εὐαγγελιζόμεθα»²⁰, προσαγορεύει ὁ ἅγιος.

Ὁ ἱερὸς πατέρας, ἀναλύοντας τὴ θεολογικὴ σημασία τοῦ γεγονότος τῆς Πεντηκοστῆς, φωτίζει καὶ διερμηνεύει μὲ τὴ βαθυστόχαστη θεολογικὴ του διάνοια κάθε πτυχὴ τῆς ἱστορικῆς διήγησής τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου τῶν Πράξεων. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Παρακλήτου ἐν εἶδει γλωσσῶν ἔχει τὴν ἀναγωγὴν τοῦ στὸν μόνον ἀληθινὸ Λόγον. Οἱ γλωσσῶνες ὡς δῶρημα τοῦ Θεοῦ Λόγου φανερώνουν τὴν «πρὸς τὸν Λόγον οἰκείωσιν»²¹. Τὸ δὲ πύρινο τῶν γλωσσῶν προσιδιάζει στὸν Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι «πῦρ καταναλίσκον»²². Ἄλλωστε τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐμφανίζεται ὡς πῦρ, ἀφοῦ λειτουργεῖ καὶ ὡς καθαρτικὸ ἁμαρτιῶν καὶ κάθε λογῆς μοχθηρίας²³. Σύστοιχα ὁ μερισμὸς τῶν γλωσσῶν ἀνήκει στὸν Πα-

ράκλητο καὶ ἀντικατοπτρίζει μὲ ὑποδειγματικὸ τρόπο τὸ μοίρασμα τῶν χαρισμάτων ποῦ ἐπιτελεῖ τὸ τρίτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδας ἐντὸς τῆς χαρισματικῆς κοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας, μὲ ἀφετηρία, ἀσφαλῶς, τὴν Πεντηκοστὴν.

Οἱ πύρινες γλῶσσες ὑπῆρξαν «καθεζόμεναις» ἀφενὸς «διὰ τὸ βασιλικόν», δηλαδὴ πρὸς δῆλωση τῆς ἐξουσίας τῆς βασιλικῆς καὶ ζωαρχικῆς Τριάδας καὶ ἀφετέρου γιὰ τὴν «ἐν τοῖς ἁγίοις ἀνάπαυσιν». «Ἐπεὶ καὶ Θεοῦ θρόνος τὰ χερουβίμ»²⁴, ἐπεξηγεῖ ὁ Καππαδόκης Πατέρας. Ὅσο γιὰ τὴν αἰτία ποῦ ἡ ἐπιφοίτηση ἔλαβε χώρα σὲ ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ μέγας θεολόγος Πατέρας θὰ τονίσει ὅτι αὐτὸ συμβαίνει «διὰ τὴν ἀνάβασιν τῶν δεξομένων» καὶ «τὴν χαμόθεν ἔπαρσιν»²⁵.

Ἐξάλλου καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς

20. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, Θεολογικὸς Πέμπτος*, 25, ἐκδ. J. Barbel, Gregor von Nazianz, Die fünf theologischen Reden, Text und Übersetzung mit Einleitung und Kommentar., Patmos-Verlag[Testimonia, Schriften der altchristlichen Zeit 3], Düsseldorf 1963, σελ. 260. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Σ. Παπαδόπουλος εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι ὑπάρχει καὶ τρίτη Διαθήκη, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Παράκλητος συνεχίζει τὴ δράση του μεταποστολικά, ἀκόμα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου. Οἱ θέσεις αὐτὲς ἔχουν δεχθεῖ ὀξύτατη κριτικὴ καὶ ἀναιρέθηκαν συστηματικὰ ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἔρευνα. Βλ. ἐνδεικτικὰ Δ. ΛΙΑΛΙΟΥ, «Ἡ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴ θεολογία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου», *ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΑ Α'*, ἐκδ. Π. Πουρναῶ, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 99 κ.έ. Σ. ΠΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ, *Κοινωνία Θεώσεως. Ἡ σύνθεση Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας στὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2001, σελ. 338 κ.έ.

21. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, 12, PG 36, 445A.

22. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π. Πρβλ. *Δευτ.* 4, 24.

23. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π., PG 36, 445A: «Πυρίναις δέ, ζητῶ πότερον διὰ τὴν κάθαρσιν...».

24. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, 12, PG 36, 445A.

25. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π.

26. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π., PG 36, 445B.

Χριστὸς στὸ ὑπερῶο κατέστησε κοινωνοὺς τοῦ μυστηρίου ὅσους ἐπρόκειτο νὰ ὑπηρετήσουν ἀνώτερα πράγματα. Τοῦτο συνέβη προκειμένου νὰ καταδειχθεῖ ὅτι ἀπαιτεῖται πρῶτα ὁ Θεὸς νὰ κατέβει πρὸς ἐμᾶς καὶ ἀκολούθως νὰ ἀναβιβαστοῦμε ἐμεῖς πρὸς ἐκεῖνον, ὥστε νὰ καταστοῦμε κοινωνοὶ θείας φύσης. Μόνο ἔτσι, διαπιστώνει ὁ ὕψιπέτης ἀετὸς τῆς θεολογίας, θὰ ἀμβλυθῆι τό «χάσμα» ποὺ εἶναι «μέγα καὶ ἀδιάβατον» ἀνάμεσα στὴ γενητὴ, κτιστὴ καὶ ρευστὴ ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴ θεία ποὺ εἶναι ἀγέννητη καὶ ἄκτιστη²⁶.

Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος ὅταν συγκρίνει τὸ περιστατικὸ τῆς σύγχυσης τῶν φωνῶν στὸν πύργο τῆς Βαβέλ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ, ἀναγνωρίζει τὴ δευτέρη ὡς σαφῶς σπουδαιότερη: «...ἀξιεπαινετωτέρα δὲ ἢ νῦν θαυματοργούμενη»²⁷. Καὶ τὰ δύο ἀποτελοῦν ἔργα τοῦ Πνεύματος. Ὡστόσο πρόκειται γιὰ δύο ἐντελῶς διαφορετικὲς περιστάσεις. Τότε τὸ Πνεῦμα ἐπενέργησε, διαλύοντας τὸ ὁμόγνωμο καὶ θέτοντας τέλος στὸ διχαστικὸ ἐγχείρημα τῆς κατασκευῆς

τοῦ πύργου. Ἐντούτοις δροῦσε σὲ μία σύναξη ἀθέων ὁμοφωνούντων²⁸. Τώρα ἐπενεργεῖ σὲ σύναξη πιστῶν (ἀγίων) ποὺ ἀναμένει ἐναργῶς τὴ δημιουργικὴ του πνοὴ γιὰ νὰ μετατραπεῖ καὶ τυπικὰ σὲ Ἐκκλησία. Ἄρα ἡ σημερινή²⁹ περίσταση εἶναι ποιοτικὰ καὶ ποσοτικὰ ἀνώτερη, καθὼς ἡ ἐπέλευση τοῦ Παρακλήτου ἀρχιτεκτονεῖ τὴν ἐνότητα, ζωοποιώντας καὶ συστήνοντας τὴν ἱστορικὴ Ἐκκλησία σὲ σῶμα Χριστοῦ. Ἄν στὸν πύργο τῆς Βαβέλ κατεῖχε διαιρετικὸ ρόλο, κατὰ τὴν Πεντηκοστὴ κατέχει ἐνοποιητικὸ. Συνάγει τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα σὲ πλήρη ἀρμονία: «Ἀπὸ γὰρ ἐνὸς Πνεύματος εἰς πολλοὺς χυθεῖσα, εἰς μίαν ἀρμονίαν πάλιν συνάγεται»³⁰. Ἡ γλωσσολαλία τῆς Πεντηκοστῆς ἀντιστρέφει μετὰ τρόπο θαυματοργικὸ τὴ σύγχυση τῶν γλωσσῶν στὸν πύργο τῆς Βαβέλ³¹.

Θεοχάρη Παπαβησσαρίωνος
M. Th. Ὑπ. Διδ. Θεολογίας

27. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, 16, PG 36, 449C.

28. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π.

29. Α. ΓΙΕΒΤΙΤΣ (ἐκδ.), Ἅγιος Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἡ Θεοτόκος, Τέσσερις Θεομητορικὲς ὁμιλίαι, Ἀποστολικὴ Διακονία*, Ἀθήνα 1995, σελ. 227-228: «Τὸ “σήμερον” αὐτό, τὸ ὅποιον τόσον συχνὰ ἐπαναλαμβάνεται εἰς ὅλην τὴν λατρείαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας... δηλοῖ τὸ λειτουργικὸν ὑπερχρονικόν (καὶ πανχρονικόν) παρὸν ἐνός γεγονότος, ἐνός “Μυστηρίου”, τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας μας, μίαν *transposition*, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ π. Ἀλ. Σμέμαν, τῶν σωτηρίων γεγονότων εἰς τὸ “νῦν” τῆς λατρείας, εἰς αὐτὴν δηλαδὴ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν τελοῦμεν τὴν λειτουργικὴν-μυστηριακὴν “τελετὴν” καὶ “εὐρητήν”. Ἡ Θεία Λειτουργία καθιστᾷ πᾶσαν “σήμερον” ἡμέραν, ἡμέραν σωτηρίας». Ἡ ὑπογράμμιση δική μας.

30. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ὅπ. π.

31. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ, Ἐν Ρώμῃ 1883, σελ. 428: «Γλώσσαί ποτε συνεχέθησαν διὰ τὴν τόλμαν τῆς πυργοποιίας· γλώσσαί δὲ νῦν ἐσοφίσθησαν διὰ τὴν δόξαν τῆς Θεογνωσίας».

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ

Ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας ἦταν Ἰουδαῖος στήν καταγωγή καί γεννήθηκε στή Σαλαμίνα τῆς Κύπρου. Ἐνωρίς μετοίκησε στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου γνωρίστηκε μέ τόν Ἀπόστολο Παῦλο καί μαζί χρημάτισαν μαθητῆς τοῦ φημισμένου νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ.

Ὄταν ὁ Βαρνάβας συγκαταριθμῆθηκε στόν εὐρύτερο κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι, διαπιστώνοντας τή φιλόανθρωπη καρδιά του, τή φροντίδα του στό νά ἀνακουφίξει τόν πόνο καί τή δυστυχία, καθῶς καί τὸ χάρισμά του νά παραινεῖ, νά συμβουλεύει, νά παρηγορεῖ καί νά ἐνθαρρύνει τοὺς ἄλλους, τοῦ ἄλλαξαν τὸ ὄνομα καί ἀπὸ Ἰωσή τὸν ὀνόμασαν Βαρνάβα, «ὅ ἐστι μεθερμηνεύμενον υἱὸς παρακλήσεως» (Πρξ. 4, 36). Ὁ Βαρνάβας ἦταν «ἀνὴρ ἀγαθὸς καί πλήρης Πνεύματος Ἁγίου καί πίστεως» (Πρξ. 11, 24) καί σύμφωνα μέ τὸ ἀπολυτικό του ἦταν ὄχι μόνο «τῶν ἑβδομήκοντα πρῶτος», ἀλλὰ καί «τῶν δώδεκα ἰσοστάσιος», πράγμα πού σημαίνει πῶς κατεῖχε ξεχωριστὴ θέση ἀνάμεσα στοὺς ὑπόλοιπους Ἀποστόλους. Ἡ θέση καί τὸ κῆρος του φαίνονται καί ἀπὸ τὴν ἐπιτυχῆ μεσολάβηση ὑπὲρ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Φτάνοντας στὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μετὰ τὴ μεταστροφή του, ἐπιθυμοῦσε νά προσεγγίσει καί νά ἐνωθεῖ μέ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους. Αὐτοί, γνωρίζοντας τὸν προηγούμενο

βίο του και τις διώξεις έναντίον τῶν πιστῶν, δίσταζαν νὰ τὸν ἐμπιστευθοῦν. Ὁ Βαρνάβας, ὅμως, ἔσωσε τὴν κατάσταση, διότι ἐξήγησε στοὺς Ἀποστόλους τὰ τῆς μεταστροφῆς τοῦ Παύλου, διαλύοντας τὶς ὑποψίες καὶ τὸν φόβους. Ἀπὸ τότε ὁ Παῦλος ἀνέλαβε ἐπίσημα τὸ ἀποστολικὸ ἔργο, στὸ ὁποῖο στενὸς καὶ ισάξιος συνεργάτης του διετέλεσε ὁ Βαρνάβας. Ὑστερα ἀπὸ τὸν λιθοβολισμό τοῦ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου κάποιοι μαθητὲς πέρασαν στὴν Ἀντιόχεια καὶ κήρυξαν τὸν Χριστό. Χάριτι Θεοῦ «πολὺς τε ἀριθμὸς πιστεύσας ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν Κύριον» (Πρξ. 11, 21). Ὅταν μαθεύτηκε αὐτὸ στὰ Ἱεροσόλυμα, οἱ Ἀπόστολοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν τὸν Βαρνάβα γιὰ νὰ τοὺς ἐνισχύσει καὶ νὰ τοὺς ὀργανώσει. Ἀπὸ τὴ στιγμή αὐτὴ ξεκινᾷ καὶ ἡ κυρίως ἱεραποστολικὴ δράση τοῦ Βαρνάβα, ἐξοῦ καὶ ὁ τίτλος τοῦ Ἀποστόλου.

Ἐπειδὴ «ὄχλος ἰκανός» (Πρξ. 11, 24) πύκνωνε τὶς τάξεις τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀντιόχειας, ὁ Βαρνάβας πῆγε στὴν Ταρσό καὶ ἔφερε τὸν Παῦλο γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει στὸν εὐαγγελισμό τῶν κατοίκων τῆς πόλης. Οἱ δύο Ἀπόστολοι ἔμειναν στὴν Ἀντιόχεια γιὰ

ἓνα ἔτος, διδάσκοντας καὶ καθηλώνοντας. Σημαντικὸ εἶναι ὅτι στὴν πόλη τῆς Ἀντιόχειας οἱ πιστεύσαντες στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὀνομάστηκαν «πρῶτον» Χριστιανοί (Πρξ. 11, 26). Ἀργότερα, κατὰ τὸν λιμὸ ποὺ ἐπισυνέβη σ' ὅλο τὸν κόσμον, «ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος» (Πρξ. 11, 28), ὁ Βαρνάβας, μαζί με τὸν Παῦλο, ἀνέλαβαν νὰ μεταφέρουν τὴ βοήθεια τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀντιόχειας στὰ Ἱεροσόλυμα, γιὰ τοὺς ἐκεῖ πτωχοὺς ἀδελφούς.

Τὸ 45 μ.Χ., μετὰ ἀπὸ κλήση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Πρξ. 13, 2), οἱ δύο Ἀπόστολοι, μαζί με τὸν Μάρκο, ἀπέπλευσαν ἀπὸ τὴ Σελεύκεια καὶ φτάνοντας στὴ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου κήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ στὶς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων. Τὴν κηρυγματικὴ τους δραστηριότητα συνέχισαν στὴν πόλη τῆς Πάφου, ἔδρα τοῦ Ρωμαίου ἀνθύπατου Σεργίου Παύλου, ὁ ὁποῖος ὄντας συνετὸς ἄνδρας, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν εἰδωολάτρης, «ἐπεζήτησεν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» (Πρξ. 13, 7). Ὁ Ἐλύμας ὁ μάγος, ὅμως, προσπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἀνθύπατο νὰ πιστεύσῃ στὸ κήρυγμα. Τότε ὁ Παῦλος τὸν ἐτύφλωσε με θαυμα-

τουργό τρόπο, πράγμα πού είχε ως αποτέλεσμα τή μεταστροφή τοῦ ἀνθύπατου (Πρξ. 13, 8-12).

Στήν Πέργη τῆς Παμφυλίας, ὅπου ἔφτασαν ἀναχωρῶντας ἀπό τήν Κύπρο, ὁ Μᾶρκος τοὺς ἐγκατέλειψε καί ἐπέστρεψε

στὰ Ἱεροσόλυμα. Συνεχίζοντας τήν ἱεραποστολική τους περιοδεία κατέληξαν στήν Ἀντιόχεια. Στή Συναγωγή τῆς πόλης μερικοὶ φανατικοὶ Ἰουδαῖοι «ἐπλήσθησαν ζήλου καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις ἀντιλέγοντες καὶ βλασημοῦντες» (Πρξ. 13, 45). Τότε ὁ Παῦλος καί ὁ Βαρνάβας τοὺς εἶπαν ὅτι ἐφόσον ἀρνοῦνται καὶ ἀπωθοῦν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει ἡ αἰώνιος ζωή, θὰ στραφοῦν πρὸς τὰ ἔθνη, δηλαδή τοὺς μὴ Ἰουδαίους. Οἱ εἰδωλολάτρες ἀκούοντας τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων πίστευαν στὸν Χριστό, ὅμως, οἱ Ἰουδαῖοι κατάφεραν νὰ ξεσηκώσουν διωγμὸ ἐναντίον τους ἀναγκάζοντάς τους νὰ φύγουν ἀπ' τὰ σύνορα τῆς πόλης τους. Ἀναχωρῶντας οἱ Ἀπόστολοι, μὲ ἱερὴ

ἀγανάκτηση, τίναξαν «τὸν κοριορτὸν τῶν ποδῶν αὐτῶν» (Πρξ. 13, 51), ἐνέργεια πού σημαίνει ὅτι οὐσιαστικά κόβουν κάθε σχέση μαζί τους.

Ἀπ' τήν Ἀντιόχεια φθάσανε στὸ Ἰκόνιο, ὅπου κήρυξαν

στήν ἐκεῖ Συναγωγή. Μὲ τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ πίστευσαν πολλοὶ Ἰουδαῖοι καὶ ἐθνικοί, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους μάλιστα ἦταν καὶ ἡ πρωτομάρτυρας καὶ ἰσαπόστολος Θέκλα. Στήν πόλη αὐτὴ ἔμειναν γι' ἄρκετὸ

καιρό, τὸ δὲ κήρυγμά τους ἐπιβεβαιωνόταν μὲ πλῆθος θαυμάτων. Ὅταν, ὅμως, μία ομάδα ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων σχεδίαζαν νὰ τοὺς λιθοβολήσουν ἀναχώρησαν ἀπὸ τὸ Ἰκόνιο καὶ κατέφυγαν στὶς πόλεις τῆς Λυκαονίας, Λύστρα καὶ Δέρβη, ὅπου καὶ συνέχισαν τὴ διακονία τους στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὴ διάρκεια ἐνὸς κηρύγματός τους ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ καὶ τοὺς ἄκουγε, ἦταν καὶ ἓνας ἐκ γενετῆς χωλός. Ὁ Παῦλος κατανόησε τὴ μεγάλη πίστη του, γι' αὐτὸ καὶ

τὸν θεράπευσε. Τότε τὰ εἰδωλο-
λατρικὰ πλήθη, βλέποντας τὸ
θαῦμα καὶ τὸν χωλὸ νὰ περπατᾶ,
θεώρησαν πὼς οἱ δύο Ἀπόστολοι
ἦταν θεοὶ ποὺ πῆραν μορφὴ
ἀνθρώπων καὶ κατέβηκαν στὴ
γῆ. Ὀνομάζοντας τὸν μὲν Βαρ-
νάβα Δία, τὸν δὲ Παῦλο Ἑρμῆ
ἐτοιμάζονταν νὰ τοὺς προσφέρουν
θυσιές. Οἱ Ἀπόστολοι ἀντέδρασαν
καὶ φώναξαν ὅτι εἶναι καὶ αὐτοὶ
ἀπλοὶ ἄνθρωποι καὶ ζήτησαν ἀπὸ
ὅλους ὅσοι ἦταν ἐκεῖ νὰ ἐγκατα-
λείψουν τὰ μάταια πράγματα
καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὸν ἀληθινὸ
Θεό. Λίγο ἀργότερα ἔφτασαν
στὰ Λύστρα φανατικοὶ Ἰουδαῖοι
ἀπ' τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὸ Ἰκόνιο
καὶ ξεσήκωσαν τὸ πλήθος πεί-
θοντάς το νὰ λιθοβολήσῃ τὸν
Παῦλο. Ὁ Παῦλος, ὅμως, ἐπιβίω-
σε τοῦ λιθοβολισμοῦ μὲ θαυ-
μαστὸ τρόπο καὶ μαζὶ μὲ τὸν
Βαρνάβα πῆγαν στὴ Δέρβη κη-
ρύττοντας τὸν λόγο τοῦ ἀληθινοῦ
Θεοῦ. Μετὰ ἐπέστρεψαν πάλι
στὰ Λύστρα, στὸ Ἰκόνιο καὶ τὴν
Ἀντιόχεια, ἐνθαρρύνοντας ὅσους
πίστεψαν στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ
Χριστοῦ, ζητῶντας τους νὰ μὴν
ταράσσονται ἀπὸ τοὺς ποικίλους
πειρασμοὺς καὶ τονίζοντάς τους
ὅτι «διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ
ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν

τοῦ Θεοῦ» (Πρξ. 14, 22).

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προκύψει
ἓνα σοβαρὸ ζήτημα, διότι κάποι-
οι Χριστιανοὶ ἐξ Ἰουδαίων ἐπέ-
μεναν ὅτι οἱ προσερχόμενοι ἐκ
τῶν ἐθνικῶν στὸν Χριστιανισμὸ
ἔπρεπε νὰ τηροῦν καὶ τὴν μω-
σαϊκὴ διάταξη τῆς περιτομῆς.
Τότε ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας
ἀνέβηκαν στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου
στὴν Ἀποστολικὴ Σύνοδο, ποὺ
συγκλήθηκε τὸ 48/49, συζήτησαν
τὸ ὅλο θέμα καὶ μὲ τοὺς ἄλλους
Ἀποστόλους. Τὸ πρόβλημα ἐπι-
λύθηκε καὶ ἀναγνωρίστηκαν οἱ μὴ
περιτιμηθέντες ἐξ ἐθνικῶν Χρι-
στιανοί, ἡ δὲ περιτομὴ δὲν θεω-
ρήθηκε ὡς ἀναγκαῖο μέσο σωτη-
ρίας. Οἱ ἀποφάσεις κοινοποιήθη-
καν καὶ στοὺς ἐκτὸς τῶν Ἱερο-
σολύμων Χριστιανοὺς διὰ τοῦ
Παύλου καὶ τοῦ Βαρνάβα.

Δύο ἔτη ἀργότερα, ἐνῶ οἱ δύο
Ἀπόστολοι διέτριβαν στὴν Ἀντιό-
χεια διδάσκοντας τὸν λόγο τοῦ
Θεοῦ, ὁ Παῦλος εἰσηγήθηκε στὸν
Βαρνάβα νὰ ἐπισκεφθοῦν τὶς πό-
λεις τῆς Μ. Ἀσίας, στίς ὁποῖες
εἶχαν κηρύξει τὸν χριστιανισμό,
ὥστε νὰ δοῦν καὶ νὰ διαπιστώ-
σουν τὴν πνευματικὴ κατάσταση
ὅσων εἶχαν πιστέψῃ. Τότε, ὅμως,
παρουσιάστηκε μία μεγάλη δια-
φωνία ἀνάμεσά τους, ἀφοῦ ὁ

μὲν Βαρνάβας ἤθελε νὰ πάρουν μαζί τους καὶ τὸν ἀνιψιό του, τὸν Μᾶρκο, ἐνῶ ὁ Παῦλος ἀρνιόταν ἐνεκα τοῦ ὅτι αὐτὸς τοὺς εἶχε ἐγκαταλείψει στὴν προηγούμενη περιοδεία. Ἡ φιλονικία τους εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ πάψει ἡ με-

διάδοση καὶ ἐπέκταση τοῦ χριστιανισμοῦ· στὸ Κίτιο χειροτόνησε ἐπίσκοπο τὸν ἅγιο Λάζαρο, τὸν φίλο τοῦ Κυρίου, στὴν Ταμασὸ τὸν ἅγιο Ἡρακλείδιο, στὴν Ἀμαθούντα τὸν Μνημόνιο καὶ στοὺς Σόλους τὸν Αὐξίβιο. Ὁ

ταξύ τους συνεργασία καὶ νὰ ἀκολουθήσουν ξεχωριστοὺς δρόμους. Ὁ Παῦλος πῆρε μαζί του τὸν Σίλα καὶ περιόδευσε τὴ Συρία καὶ Κιλικία, ὁ δὲ Βαρνάβας ἀπέπλευσε γιὰ τὴν Κύπρο, ἔχοντας μαζί του τὸν Μᾶρκο.

Φτάνοντας στὴ γενέτειρά του ὁ Βαρνάβας χειροτόνησε ἐπισκόπους σὲ μεγάλα κέντρα τοῦ νησιοῦ, ὥστε νὰ διευκολυνθεῖ ἡ

ζῆλος τοῦ Βαρνάβα ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἦταν τέτοιος, ὥστε δίδασκε νυχθημερόν τὸ Εὐαγγέλιο, πράγμα, ὅμως, ποὺ ἐρέθειζε τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς εἰδωλολάτρεις ἐθνικούς. Κάποια μέρα ὅλοι τοῦτοι, πλήρεις μανίας καὶ φθόνου, συνέλαβαν τὸν Βαρνάβα, πέρασαν σχοινὶ γύρω ἀπὸ τὸν τράχηλό του καὶ τὸν ἔσυραν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Ἐκεῖ, στὶς 11 Ἰου-

νίου του ἔτους 57 μ.Χ. τὸν λιθοβόλησαν καὶ πέταξαν στὴ φωτιὰ τὸ σῶμα του, τὸ ὁποῖο, ὅμως, μετὴ Χάρις τοῦ Θεοῦ ἔμεινε ἀνέπαφο. Ὅταν ἔπεσε τὸ σκοτάδι ὁ Μᾶρκος, μαζί με τὸν Μνάσωνα καὶ ἄλλους Χριστιανούς, μετέβηκαν στὸ μέρος τῆς ἐκτέλεσης καὶ παρέλαβαν κρυφὰ τὸ ἱερὸ λείψανο τοῦ ἀγίου. Τὸ ἔθαψαν σὲ ὑπόγειο τάφο, σὲ ἀπόσταση πέντε σταδίων ἀπὸ τὴν πόλη, τοποθετώντας ἐπὶ τοῦ στήθους του τὸ *Κατὰ Ματθαῖον* Εὐαγγέλιο, τὸ ὁποῖο εἶχε ἀντιγράψει μετὰ τὰ ἴδια του τὰ χέρια ὁ Βαρνάβας. Ἀκολούθως ὁ Μᾶρκος ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸ νησί γιὰ τὴν Ἔφεσο, ὅπου συνάντησε τὸν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ τοῦ ἀνήγγειλε τὸ μάρτυριο τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα.

Ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας ὄχι μόνο ἴδρυσε καὶ θεμελίωσε τὴν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, διὰ θαυματουργοῦ τρόπου, βοήθησε στὴν ἐπικύρωση τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Συγκριμένα, ἐνῶ τὸ αὐτοκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατοχυρώθηκε μετὰ τὸν 8ο Κανόνα τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ 431 μ.Χ., ἡ Ἀντιόχεια τὸ ἀμφισβητοῦσε καὶ ἐπέμενε στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑποταγὴ τῆς Κύπρου. Ὅταν,

ὅμως, ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας, τὸ 478 μ.Χ., παρουσιάστηκε στὸν ὕπνο τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀνθεμίου, ὑποδεικνύοντάς του ποῦ θὰ βρεῖ τὸν τάφο καὶ τὸ λείψανό του, φανερώθηκε καὶ ἡ ἀποστολικὴ προέλευση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Τὸ *Κατὰ Ματθαῖον* Εὐαγγέλιο, ποῦ βρέθηκε ἐπὶ τοῦ σκηνώματος, μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν Ἀνθέμιο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ προσφέρθηκε ὡς δῶρο στὸν αὐτοκράτορα Ζήνωνα.

Ὁ αὐτοκράτορας τότε ὡς ἀντάλλαγμα παραχώρησε στὸν ἐκάστοτε ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου τρία αὐτοκρατορικὰ προνόμια: α) νὰ ὑπογράφει μετὰ κιννάβαρι, δηλαδή μετὰ κόκκινο μελάνι, β) νὰ φέρει, κατὰ τὶς ἱεροτελεστίες, ἐρυθρὸ μανδύα, ὅπως οἱ αὐτοκράτορες καὶ γ) νὰ κρατᾶ σκῆπτρο βασιλικό, ἀντὶ ποιμαντορικῆς ράβδου. Τὰ προνόμια αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου τὰ διαφυλάττει ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ μέχρι σήμερα. Σημειώνεται δὲ ὅτι τὸ αὐτοκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, καθὼς καὶ τὰ προνόμιά της τὰ ἀναγνώρισε καὶ ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τὸ 692 μ.Χ., μετὰ τὸν 39ο Κανόνα της.

Ὑμνολογία, ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ποιμαρτικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ ὕμνολογία τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι πολὺ πλούσια καὶ γεμάτη ἀπὸ ὑψηλὰ νοήματα, ὅπως καὶ ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς τέχνες. Πιο κάτω θὰ δοῦμε μὲ ποιὸ τρόπο οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς, μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ὕμνολογία καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ στὸ ποιμαντικὸ τους ἔργο.

Ἀρχικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ διαπιστώσουμε πὼς μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ποίηση οἱ ὕμνογράφοι ἐκφράζουν τὰ ὀρθόδο-

ξα δόγματα καὶ γενικὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Στὸν Μικρὸ Ἑσπερινὸ¹ κάθε Ἦχου ὑπάρχουν τὰ λεγόμενα Δογματικὰ Θεοτοκία, τὰ

1. Ὁ Μικρὸς Ἑσπερινὸς κάθε Ἦχου τελεῖται τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου, ὅταν πρόκειται τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας νὰ τελεστεῖ ἀγρυπνία.

όποια, όπως τὸ λέγει καὶ ἡ λέξη, περιέχουν δογματικές ἀλήθειες τῆς Ἐκκλησίας μας. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ πρῶτα Θεοτοκία στὸν Ἑσπερινὸ κάθε Ἦχου². Ἔτσι μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο οἱ πιστοὶ μποροῦν εὐκόλα καὶ ἀβίαστα νὰ μάθουν τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ σκοπὸ ἔχει νὰ ὑποβοηθεῖ, ἔτσι ὥστε οἱ πιστοὶ νὰ μποροῦν νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ βιώσουν καλύτερα τὰ νοήματα, ποὺ ὑπάρχουν στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνολογία. Ἡ μουσικὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλὰ ἓνα μέσο καὶ ἓνας τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο εἰσέρχονται στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὰ νοήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Ὅταν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ αὐτονομηθεῖ καὶ γίνει αὐτοσκοπός, τότε ἀπλὰ ἐξυπηρετεῖ τὴν ἀνθρώπινη ματαιοδοξία καὶ τὴν ἐπίδειξη τῶν φωνητικῶν ἰκανοτήτων τοῦ ἱεροφάτλη. Δυστυχῶς τὶς περισσότερες φορές στὴ σημερινὴ πραγματικότητα οἱ μελωδοὶ συνθέτουν ὕμνους, οἱ ὁποῖοι δὲν βοηθοῦν τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπάρχει ἡ μουσικὴ, ἀλλὰ μὲ τὶς μελωδικές τους γραμμὲς σκοπὸ ἔχουν νὰ

ἐντυπωσιάσουν τὸ ἐκκλησίασμα μὲ τὶς ἐντυπωσιακές τους «θέσεις» (μελωδικές γραμμές). Γι' αὐτὸ βλέπουμε σήμερα ὅτι ἔχει ἐπεκταθεῖ ἡ ἔκταση τῆς κλίμακας καὶ τῶν μελωδικῶν γραμμῶν κάθε Ἦχου, ἔτσι ὥστε νὰ ἀνταποκρίνονται οἱ Ἦχοι στὶς σημερινές ἀπαιτήσεις τοῦ ἱεροφάτλη. Ἡ ἔκταση τῆς κλίμακας κάθε Ἦχου στὰ κλασικὰ κείμενα εἶναι πολὺ μικρότερη ἀπὸ τὴ σημερινὴ ἔκταση τῆς κλίμακας τῶν Ἦχων. Εἶναι καὶ αὐτὸ δείγμα τῆς προσπάθειας τῶν μελωδῶν νὰ ἐπιδείξουν τὶς φωνητικές ἰκανότητες τοῦ ἱεροφάτλη καὶ ὄχι νὰ τονίσουν τὸ νόημα τῶν ὕμνων.

Ἀκόμη, πολλὲς φορές, ποιμένες καὶ λαϊκοί, ἀλλὰ πιὸ πολὺ ἐμεῖς οἱ ἱεροφάττες, δὲν προσέχουμε τὰ νοήματα τῶν ψαλλομένων ἀλλὰ ἀφήνουμε τὴ σκέψη μας νὰ περιφέρεται σὲ ἄλλα πράγματα. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ἓνας ὕμνος τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ λέγει τὰ ἑξῆς: «Πολλάκις τὴν ὑμνωδίαν ἐκτελῶν, εὐρέθην τὴν ἁμαρτίαν ἐκπληρῶν, τῇ μὲν γλώττῃ ἄσματα φθεγγόμενος, τῇ δὲ ψυχῇ ἄτοπα λογιζόμενος»³. Δηλαδή: Πολλὲς φορές, ψάλ-

2. Βλ. Α' Θεοτοκίον Ἑσπερινοῦ Σαββάτου, Ἦχος Α', Παρακλητικὴ, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2008, σσ. 17-18: «Τὴν παγκόσμιον δόξαν, τὴν ἐξ ἀνθρώπων σπαρείσαν, καὶ τὸν Δεσπότην τεκοῦσαν, τὴν ἐπουράνιον πύλην, ὑμνήσωμεν Μαρίαν τὴν Παρθένον, τῶν Ἀσωμάτων τὸ ἄσμα καὶ τῶν πιστῶν τὸ ἐγκαλλώπισμα. Αὕτη γὰρ ἀνεδείχθη οὐρανός, καὶ ναὸς τῆς Θεότητος. Αὕτη τὸ μεστόιχον τῆς ἔχθρας καθελοῦσα, εἰρήνην ἀντεισῆξε καὶ τὸ Βασίλειον ἠνέωξε...».

3. Β' Στιχηρὸ Ἀπόστιχο, Ὅρθρου Δευτέρας, Ἦχος Γ', Παρακλητικὴ, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2008, σ. 283.

λοντας ένα ύμνο, βρέθηκα να άμαρτάνω, διότι με τή γλώσσα μου έψαλλα άσματα, ένω με τήν ψυχή μου σκεφτόμουν άτοπα. Η σκέψη μας και όλόκληρος ό έαυτός μας πρέπει να βρίσκειται προσηλωμένος στα λόγια των ύμνων και να βιώνουμε συνεχώς τις αλήθειες που κρύβει ή έκκλησιαστική ποίηση και τις όποιες προσπαθει ή έκκλησιαστική μουσική να τονίσει με τόν δικό της τρόπο.

Η φαλμωδία είναι υπόθεση όχι μόνο των ιεροψαλτών, αλλά και των ποιμένων. Οί ποιμένες, άσκώντας τó ποιμαντικό τους έργο στην έπισκοπή και στην ένορία, πρέπει να χρησιμοποιήσουν τήν έκκλησιαστική μουσική στην καθημερινή πράξη της Έκκλησίας. Μπορούν να συγκροτήσουν βυζαντινές χορωδίες, να διοργανώσουν ήμερίδες και συνέδρια, με σκοπό τήν προβολή της έκκλησιαστικής μουσικής καθώς και της ύμνογραφίας της Έκκλησίας μας, να εκδώσουν ποικίλα βιβλία, που να περιέχουν μετάφραση ή έρμηνεία των ύμνων της Έκκλησίας μας. Είναι σημαντικό οί νέοι να έχουν μια σωστή προσέγγιση στην ύμνολογία της Έκκλησίας και να μπορούν να κατανοούν τή γλώσσα, που χρησιμοποιει ή Έκκλησία μας.

Στή συνάφεια αυτή θα θέλαμε να κάνουμε αναφορά και στή μετάφραση των έκκλησιαστικών ύμνων. Είναι γνωστό ότι κάθε λέξη ένός ύμνου έχει και τó ανάλογο περιεχόμενο. Η έκκλησιαστική γλώσσα λοιπόν είχε και τó ανάλογο περι-

χόμενο, άφοϋ οί ύμνοι είναι άπόρροια τού έκκλησιαστικού βιώματος. Η γλώσσα, που χρησιμοποιήσαν οί ύμνογράφοι της Έκκλησίας μας ήταν πλούσια, διότι ήταν πλούσιο και τó βίωμα που ζούσαν οί χριστιανοί μέσα στην Έκκλησία. Η σημερινή καθημερινή μας γλώσσα έχει φτωχύνει και οί λέξεις έχουν χάσει τó περιεχόμενό τους διότι άκριβώς δέν υπάρχουν τά άνάλογα βιώματα στην καθημερινή ζωή των χριστιανών. Μια μετάφραση λοιπόν των ύμνων της Έκκλησίας μας θα σήμαινε μια μεταφορά άπό μια πλούσια και γεμάτη νοήματα διάλεκτο πρὸς μια φτωχότερη και πενιχρότερη διάλεκτο. Τί πρέπει να γίνει λοιπόν; Ως χριστιανοί πρέπει να ζοϋμε καθημερινά μέσα στην Έκκλησία τó βίωμα της έν Χριστῶ ζωής. Με αυτό τόν τρόπο ή ζωή μας θα άποκτήσει νόημα και περιεχόμενο. Άπόρροια αυτού τού βιώματος θα είναι να έμπλουτιστεί και ή γλώσσα μας με τις άνάλογες έκφράσεις και λέξεις, οί όποιες θα έκφράζουν τó καθημερινό βίωμα των χριστιανών. Έτσι θα μπορούμε εύκολα να βιώνουμε τά νοήματα, που κρύβουν οί ύμνοι και μια μετάφραση των ύμνων θα είναι άχρείαστη. Άκόμη θα τολμούσαμε να ποϋμε ότι άν παραστεί ανάγκη να γίνει μια μετάφραση των ύμνων θα γίνει μέσα στα σωστά πλαίσια, χωρίς οί ύμνοι να χάσουν τó άνάλογο περιεχόμενό τους.

Προσπάθεια λοιπόν των ποιμένων είναι να προσεγγίσουν τούς νέους έτσι ώστε να τούς προσελκύει

τὸ φαλτήρι. Εἶναι εὐχάριστο σήμερα πὺν ὑπάρχουν ἀρκετὲς σχολὲς σὲ κάθε πόλη, ὅπου διδάσκεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Παράλληλα ὅμως μὲ τὴν φαλτικὴ τέχνη ἐπιβάλλεται νὰ διδάσκονται καὶ τὰ συναφῆ μὲ αὐτὴ μαθήματα, ὅπως τυπικό, ὕμνολογία, ἱστορία βυζαντινῆς μουσικῆς, λειτουργικὴ, ὀρθογραφία τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ ἰσοκρατήματα, ἔτσι ὥστε οἱ νέοι νὰ ἔχουν μιὰ πιὸ σφαιρικὴ προσέγγιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὅταν ὁ πτυχιούχος νέος θὰ ἀνεβῆ στὸ φαλτήρι πρέπει νὰ γνωρίζει ὄχι μόνον νὰ ψάλλει ἀλλὰ νὰ ἔχει γνώσεις τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ὄλων τῶν συναφῶν μὲ αὐτὴ μαθημάτων.

Τέλος, τόσο ἡ ὕμνολογία ὅσο καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι ἕνα ἐργαλεῖο στὰ χέρια τῶν ποιμένων. Ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ὁ κύριος ἀρμόδιος γιὰ τὴν ποιμαντικὴ δραστηριότητα στὴν ἐπισκοπὴ. Παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν διαφόρων τεχνῶν μέσα στὴν ἐπισκοπὴ πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀποτελεῖ μιὰ ἀκραία θέση, ἀλλὰ ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος ἀναφέρει στὴν Ποιμαντικὴ του ὅτι αὐτὸς πὺν δὲν γνωρίζει ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴ μὸρφωση εἶναι ἀνάξιος γιὰ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερω-

σύνης, ἀφοῦ θὰ ἐλέγχεται ἀπὸ τοὺς κατώτεροὺς τοῦ ἱεραρχικά. Αὐτοὶ πὺν στεροῦνται τῶν γνώσεων αὐτῶν δὲν εἶναι κατάλληλοι γιὰ τὴν ἱερωσύνη καὶ μάλιστα γιὰ τὴν ἀρχιερωσύνη, διότι στεροῦνται ἀκριβῶς ἐκείνων τῶν γνώσεων, τὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ ἔχουν. Διότι διὰ μέσου τῶν γνώσεων αὐτῶν μποροῦν ἀνελλιπῶς νὰ ἐκπληρώνουν τὰ ἱερατικά τους καθήκοντα. Χωρὶς τὶς γνώσεις αὐτὲς α) θὰ ἀδυνατοῦν νὰ ἐπιτελοῦν τὰ ἱερά καθήκοντά τους, β) θὰ ἀγνοοῦν τὴν ἱερὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας καὶ γ) θὰ ἀμαρτάνουν σφάλλόντες, καὶ θὰ ταπεινοῦνται καὶ θὰ ἐλέγχονται ὑπὸ τῶν ὑποδεεστέρων⁴.

Ἐν κατακλείδι, θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε τὴ σπουδαιότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀφοῦ διὰ τῆς τερπνότητάς της ὑπεισέρχονται τὰ θεῖα νοήματα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ τονίζει μὲ χαρακτηριστικὸ τρόπο ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὕτως ἀνίστησι ψυχὴν, καὶ πτεροῖ καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττει, καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπολύει δεσμῶν, καὶ φιλοσοφεῖν ποιεῖ... ὡς μέλος συμφωνίας, καὶ ῥυθμῶ συγκείμενον θεῖον ἄσμα»⁵.

Χριστόδουλου Βασιλειάδη
Δρ Θεολογίας, μουσικοῦ

4. ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑ (Μητροπ. Πενταπόλεως), *Μαθήματα ποιμαντικῆς* (ἀνατ.), βιβλιοπωλεῖο Νεκτᾶριος Παναγόπουλος, Ἀθήνα χ.χ., σ. 126.

5. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν ΜΑ΄ Ψαλμόν*, PG 55, 156.

ΕΠΙΚΛΙΡΑ

ΚΡΙΣΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ἢ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ;

Ἡ οικονομικὴ κατάσταση, ἡ ὁποία προέκυψε γιὰ τὸ νησί τῆς Κύπρου ὠφείλει νὰ προσεγγιστεῖ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ὄχι τῆς συνωμοσιολογίας. Σαφῶς καὶ δὲν φταίνει οἱ ἄλλοι, ἡμέτεροι ἢ ξένοι, γιὰ τὴν οικονομικὴ ἀποδιοργάνωση καὶ τὴν ἀντίστοιχη δυσπραγία ποὺ ἀκολούθησε. Ἀκόμα πάντως καὶ στὴν περίπτωση ποὺ θὰ ἔφταιγαν, τὸ πρόβλημα μετατοπίζεται καὶ μετατοπίζεται οὐχὶ κατ' ἀνάγκη, μὲ τὸ νὰ ἰσχυριστοῦμε δηλαδὴ ὅτι ἀφοῦ δὲν μπορούμε πλέον νὰ ζοῦμε ὅπως πρὶν ἄς βροῦμε κάτι ἄλλο, πιὸ ἀπλό, πιὸ λιτό, πιὸ οικονομικό, ἀλλὰ μετατοπίζεται ἐπειδὴ ἔτσι πρέπει, ὀρθοδόξως, νὰ γίνεи.

Ἡ μετατόπιση, λοιπόν, τοῦ ἐπονομαζόμενου προβλήματος τῆς στέρξης τῆς μέχρι πρότινος καλοπέρασης καὶ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, ἀφορᾷ πλέον στὴ χριστιανικὴ ἢ ὄχι τοποθέτησή μας ἔναντι αὐτοῦ.

Στὸν χριστιανισμό ὁμιλοῦμε γιὰ τὴν παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος τῆς πρόνοιᾶς του γιὰ ἐμᾶς καὶ στοχεύει νὰ μᾶς καταστήσει κατάλληλους γιὰ τὴ βασιλεία του. Γι' αὐτὸ ὅ,τι καὶ νὰ ἐπι συμβεῖ δὲν πρέπει νὰ ἀπελπιζόμαστε, ἀλλὰ νὰ παραμένουμε σταθεροὶ στὴν πίστη μας καὶ νὰ ἐπιρρίπτουμε εἰδικὰ τὴν καθημερινὴ μέριμνα καὶ γενικὰ τὴν καθόλου μας ζωὴ στὸν Θεὸ καὶ τὴν πρόνοιά του.

Οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶναι κάτοικοι, ἀλλὰ πάροικοι σ' αὐτὸ τὸν κόσμο καὶ ἄρα δὲν ἔχουν καὶ δὲν κέκτηνται ὅτιδήποτε σταθερό. Θεωρούμενη ἡ νέα οικονομικὴ κατάσταση κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία· τὰ πράγματα ποὺ συνιστοῦσαν -καλῶς ἢ κακῶς, χριστιανικῶς ἢ κοσμικῶς- γιὰ πολλὰ ἔτη τὴν εὐδαιμονία κάποιων καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνδεχομένως αὐτοὶ ἤλπιζαν, τώρα ἀπλῶς ἀλλάζουν χέρι. Ὁ ὅποιος πόνος, ἐπομένως, καὶ

ή αντίστοιχη ἀπελπισία καὶ ἀπογοήτευση γιὰ τὴν ἀπώλειά τους, ἀντιμετωπίζονται ὀρθά, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς πνευματικῆς μας παράδοσης.

Τὸ καὶ σημαντικότερο ἢ θεραπεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἐλπίδα ἐπίγειας εὐδαιμονίας, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστη γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν προσδοκία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Σὲ ἀντίθετη περίπτωση ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἀγαπᾶμε τὸν Θεό, ἀλλὰ τὴν καλοπέρασή μας, τὴν ὁποία συνδέουμε μὲ ἀνταπόδοση ἐκ μέρους του γιὰ τὴν εὐσέβεια καὶ τὴν πίστη μας.

Στὴν προκειμένη περίπτωση ἰδιαίτερα διδακτική, ἀλλὰ καὶ ἐπικαιρή, εἶναι ἡ περιγραφή τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ ὀρθοῦ τρόπου ζωῆς τους ποὺ μᾶς παραδίδει ἡ λεγόμενη *Πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολή*, ἓνα κείμενο τοῦ Β' αἰώνα:

«(Οἱ Χριστιανοί) οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίας κατοικοῦσιν οὔτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένη χρῶνται οὔτε βίον παράσημον ἀσχοῦσιν... Κατοικοῦντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους ὡς ἕκαστος ἐκληρώθη, καὶ τοῖς ἐγγχωρίοις ἔθελον ἀκολουθοῦντες ἐν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ

βίῳ, θαυμαστὴν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται, καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι· πᾶσα ξένη πατρίς ἐστὶν αὐτῶν, καὶ πᾶσα πατρίς ξένη. Γαμοῦσιν ὡς πάντες, τεκνογονοῦσιν, ἀλλ' οὐ ρίπτουσι τὰ γεννώμενα. Τράπεζαν κοινὴν παρὰ τίθενται, ἀλλ' οὐ θοίνην. Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν. Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὠρισμένοις νόμοις, καὶ τοῖς ἰδίοις βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. Ἀγαπῶσι πάντας καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται... Πτωχεύουσι, καὶ πλουτίζουσι πολλούς· πάντων ὑστεροῦνται, καὶ ἐν πᾶσι περισσεύουσιν. Ἀτιμοῦνται, καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται. Βλασφημοῦνται, καὶ δικαιοῦνται. Λοιδороῦνται καὶ εὐλογοῦσιν· ὑβρίζωνται, καὶ τιμῶσιν... Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσὶν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί... Ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐν θνητῷ σκηνώματι κατοικεῖ· καὶ Χριστιανοὶ παροικοῦσιν ἐν φθαρτοῖς, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίαν προσδεχόμενοι.»¹.

1. Τὸ ὡς ἄνω παράθεμα ἀποτελεῖ συμπλήρωμα ἀπὸ συγκεκριμένα τμήματα τῆς Ἐπιστολῆς. Βλ. *Πρὸς Διόγνητον*, 5-6, PG 2, 1173B - 1176C [EΠΕ 83, σσ. 538-542]. Ἡ παράφραση στὴν καθομιλουμένη ἔλαβε ὑπόψη καὶ τὴ μετάφραση ποὺ παρατίθεται στὴν ἔκδοση τῆς ΕΠΕ. Τὰ σχόλια, ἡ νοηματικὴ ἀπόδοση καὶ οἱ ἐπεξηγήσεις ἀνήκουν στὴ σύνταξη τοῦ *Περιοδικοῦ*. Τὸ νεοελληνικὸ κείμενο προέκυψε μὲ μετατόπιση μερῶν τοῦ πρωτοτύπου, μὲ γνώμονα πάντα τὴν ὠφέλεια τῶν ἀπλουστερῶν.

[Οἱ Χριστιανοὶ δὲν διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐπειδὴ κατοικοῦν σὲ κάποια ἰδιαίτερη χώρα ἢ διότι χρησιμοποιοῦν στὴ με- ταξὺ τοὺς ἐπικοινωνία ξεχωριστὴ διάλεκτο (γλῶσσα). Κατοικοῦν καὶ ζοῦν ἀνά τὴν ὑφήλιο, σὲ διάφορες χώρες καὶ πόλεις ἑλληνικὲς ἢ ξένες, ὅπου ἔλαχε τοῦ καθενὸς νὰ γεννη- θεῖ, τηρῶντας τὰ ἐγγώρια ἔθιμα, ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασία, τὴ διατροφή καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς καθημερινό- τητας. Οἱ Χριστιανοὶ λοιπόν, ὡς ἄνθρωποι ποὺ εἶναι, ζοῦν μαζὶ μὲ τοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους. Πα- ρόλα αὐτὰ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Καὶ διακρί- νονται ἔνεκα τοῦ θαυμαστοῦ καὶ ὁμολογουμένως παράδοξου τρόπου ζωῆς τους².

Κατοικοῦν, λοιπόν, σὲ διάφορες πατρίδες, ὅμως, ὡς πάροικοι. Με-

τέχουν στὰ κοινά, καθὸ πολίτες, ὅμως, ἀντιμετωπίζουν τὰ πάντα ὡς ξένοι· κάθε ξένη γῆ εἶναι πα- τρίδα τους καὶ ἡ πατρίδα τους, αὐτὴ δηλαδὴ στὴν ὁποία ζοῦν, πα- ροικοῦντες, εἶναι γι' αὐτοὺς ξένη. Διαβιοῦν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ ἔχουν τὸ πολίτευμά τους ἐν οὐρανοῖς³. Νυμφεύονται ὅπως ὅλοι καὶ τε- κνοποιοῦν, ὅμως, ποτὲ δὲν κατα- φεύγουν σὲ ἐκτρώσεις⁴. Ὡς ὑλικοὶ ποὺ εἶναι τρῶνε, ἀλλὰ δὲν ἀπο- λυτοποιοῦν τὸ φαγητὸ καὶ τὸ ποτό⁵.

Ἀναντίρρητα φέρουν καὶ αὐτοὶ σῶμα, ὅμως, δὲν ζοῦνε σαρκικά, δηλαδὴ δὲν «τρέφουν» τὰ πάθη τους, λησμονῶντας τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα γιὰ πρόοδο στὴν κατὰ Χριστὸ ζωή⁶. Ὑπακούουν στοὺς ἰσχύοντες νόμους, ἀλλὰ μὲ τὴ δια- γωγὴ τους νικοῦν τοὺς νόμους⁷.

2. Καὶ ὁ τρόπος τοῦτος εἶναι θαυμαστὸς καὶ παράδοξος, διότι εἶναι τόσο διαφορετικὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὁ κόσμος ἔχει συνηθίσει νὰ θεωρεῖ ὡς φυσιολογικά καὶ δεδομένα.

3. Τοῦτο ἐρμηνεύει καὶ νομιμοποιεῖ τὴ θέαση αὐτῆς τῆς ζωῆς ὡς πρόσκαιρης. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν προσκολλῶνται στὴ γῆ θεωρῶντας τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ὡς μόνιμα. Ἡ ἀναμονὴ τῆς ἀφι- ξῆς στὴ μόνιμη πατρίδα ἐπιτρέπει νὰ ζεῖ κανεὶς σὲ πνευματικὴ ἐγρήγορση.

4. Ἄλλο πρᾶγμα ὁ γάμος καὶ ἡ φυσιολογικὴ του χρῆση καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῶν καρπῶν του καὶ ἄλλο τὸ «φαλίδισμά» του, ὅπου κανεὶς κρατάει ὅ,τι τὸν βολεῦει καὶ πετάει ὅ,τι δὲν θέλει. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποδεικνύει ἡ ἐπιλογὴ πολλῶν ἀνθρώπων νὰ κάνουν μὲν χρῆση τῶν ἡδονῶν τῆς σαρκικῆς σχέσης, ὅμως, τὴν ἴδια στιγμή νὰ ἀπορρίψουν, ὡς ἀνεπιθύμητα ἐκτρώματα, τὰ παιδιά ποὺ προ- κύπτουν ἀπὸ αὐτῆ.

5. Ἡ τροφὴ ἐξυπηρετεῖ τὴ σύσταση καὶ τὴ διατήρηση τοῦ σώματος καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀπο- τελεῖ ἀντικείμενο διαρκοῦς ἐνασχόλησης καὶ ἄρα ἡδονῆς.

6. Κάτι ποὺ δυστυχῶς ἐπικρατεῖ σήμερα, ὅπου ἡ πνευματικὴ ζωὴ «πνίγεται» μέσα στὶς κα- τημερινὲς μέριμνες γιὰ τὰ σαρκικά.

7. Ὁ νόμος, γιὰ παράδειγμα, ἀπαγορεύει καὶ τιμωρεῖ τὴν ἀδικία καὶ ἐχμετάλλευση τοῦ ἄλλου. Οἱ Χριστιανοὶ μὴ ἀδικοῦντες καὶ μὴ ἐχμεταλλεζόμενοι τοὺς ἄλλους ἐπιδεικνύουν τὴν ὑπακοή τους στὸν κείμενο νόμο. Μὴ ἀντιδροῦντες, ὅμως, ὅταν ἐνδεχομένως κάποιος τοὺς ἀδικοῦν ἢ τοὺς ἐχμεταλλεῖονται, καὶ ἄρα μὴ κάνουντες χρῆση τοῦ νόμου, τὸν νικοῦν, ὑπερβαίνοντάς τον διὰ τῆς μακροθυμίας τους.

Πτωχεύουν και πλουτίζουν πολ-
λούς· στεροῦνται τὰ πάντα και τε-
λικὰ ὅλα τὰ ἔχουν με ἀφθονία⁸.
Ἀγαποῦν τοὺς πάντες και διώ-
κονται ἀπὸ ὅλους. Ἄγνοοῦνται και
κατακρίνονται. Ἀτιμάζονται και
τὴν ἴδια στιγμή δοξάζονται στίς
ἀτιμίες. Βλασφημοῦνται και δι-
καιώνονται, λοιδοροῦνται και εὐλο-
γοῦν, ὑβρίζονται και τιμοῦν τοὺς
ὑβριστές τους⁹.

Τελικά, ὅ,τι εἶναι ἡ ψυχὴ γιὰ τὸ
σῶμα, τοῦτο εἶναι και οἱ Χριστια-
νοὶ γιὰ τὸν κόσμο. Ἡ ψυχὴ εἶναι
ἀθάνατος και κατοικεῖ σὲ θνητὸ
σκήνωμα¹⁰ τὸ ἴδιο και οἱ Χριστια-
νοὶ παροικοῦν στὸν φθαρτὸ κόσμο
και ἀναμένουν τὴν ἀφθαρσία τῆς
βασιλείας τῶν οὐρανῶν¹⁰.

Ἀνδρέα Ζαχαρίου

Ἦπ. Διδ. Θεολογίας

8. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι ζωὴ ἐκούσιας πτωχείας. Ἡ δὲ πτωχεῖα δὲν σημαίνει ἐπιλογὴ
μίας κατάστασης ὅπου κάποιος πεινᾷ και στερεῖται, ἀλλὰ ἓνα ἐν γνώσει περιορισμὸ στὰ ἀπα-
ραίτητα τῆς καθημερινότητας. Οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ εἶναι σαφεῖς· δὲν πρέπει νὰ μεριμνᾶμε τί θὰ
φᾶμε, τί θὰ πιοῦμε, τί θὰ ἐνδυθοῦμε, πόσα και τί θὰ ἀποθηκεύσουμε γιὰ μετὰ, δῆθεν γιὰ ὦρα
ἀνάγκης. Αὐτὸ ποῦ προέχει και γιὰ τὸ ὁποῖο ὠφείλομε νὰ ἀγωνιστοῦμε, ζητῶντάς το ἀπὸ τὸν
Θεό, εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ζητῶντάς τὴν λαμβάνομε ταυτόχρονα και τὰ μικρὰ και κα-
θημερινὰ (Μθ. 6, 25-34). Ἄρα ὅταν κάποιος ἐνεργεῖ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ζητᾷ ὁ ἀρχηγὸς τῆς
πίστεώς μας τότε τὸ λιγότερο ἀποδεικνύει τὴν ὀλιγοπιστία του. Ὁ Θεὸς τρέφει τὰ σύμπαντα και
προνοεῖ και γιὰ τὰ ἐλάχιστα, πολλῶ μᾶλλον γιὰ τὸ κάλλιστο τῶν δημιουργημάτων του, τὸν
ἄνθρωπο. Τὸν τρέφει και τὸν συντηρεῖ και δὲν τὸν ἐγκαταλείπει· αὐτὸ σημαίνει ἡ λέξη «ἀφθο-
νία» τοῦ κειμένου και ὄχι βέβαια κάποιου εἶδους περιουσία, κινητὴ ἢ ἀκίνητη, χρήματα, τιμαλφῆ,
οἰκείες και χωράφια.

9. Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλεῖο τοῦ παραδόξου τρόπου ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, τοῦ ἐν πολλοῖς ἀκα-
τανόητου ἀπὸ τοὺς ἀγευστοὺς τῆς πνευματικῆς ζωῆς· ἡ τήρηση, δηλαδή, τῆς δεσποτικῆς ἐντολῆς
τῆς ὑποχώρησης και τῆς συγχωρητικότητας ἐναντι ὄλων ὅσοι διάκεινται ἐχθρικά πρὸς αὐτούς:
*«ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μι-
σοῦσιν ὑμᾶς και προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς και διωκόντων ὑμᾶς»* (Μθ. 5, 44).
Κλίνονται οἱ Χριστιανοὶ τὸν αὐχένα στὸ προφανὲς ἄδικο χαριτώνονται και παρηγοροῦνται και
δικαιώνονται ἀπὸ τὸν δικαιοκρίτη Θεὸ και δοξάζονται ὑπ' αὐτοῦ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ και ἐκεῖ
ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου του, δηλαδή στὴ βασιλεία του.

10. Ὁ κόσμος και τὰ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι φθαρτὰ και πρόσκαιρα. Δὲν ἔχουν μονιμότητα και
γρήγορα και αἰφνίδια ἀλλάζουν χεῖρια. Εἶναι μεγάλη σοφία νὰ γνωρίζει κανεὶς και βέβαια νὰ
τηρεῖ τὸν χρυσὸ κανόνα τῆς χρήσης και οὐχὶ τῆς κατάχρησης τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου και νὰ
μὴν ἐφησυχάζει σὲ ἐνδεχόμενη κατοχὴ τους· *«παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου»*, λέει
ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. 7, 31), δηλαδή περνᾶει, ἀλλάζει, καταργεῖται και δὲν μένει τὸ
ἴδιο. Ἄρα ὅσοι ἐπιμένουν νὰ χαίρονται γιὰ αὐτὰ ποῦ ἔχουν, νὰ τὰ θεωροῦν μόνιμα και νὰ ἐλπί-
ζουν σὲ αὐτὰ και ὄχι στὸν Θεό, ἐξάπαντος θὰ ἀπογοητευτοῦν. Γι' αὐτὸ και συνεχίζοντας ὁ Ἀπό-
στολος Παῦλος ζητᾷ ἀπὸ τὸν Τιμόθεο νὰ νουθετῇ τοὺς πλουσίους τῆς πρόσκαιρης αὐτῆς ζωῆς
νὰ μὴν ὑπερηφανεύονται γιὰ αὐτὰ ποῦ ἔχουν οὔτε νὰ ἐλπίζουν σὲ κάτι ποῦ ἀγνοοῦν ἐὰν θὰ τὸ
κατέχουν και τὴν ἐπόμενη ἡμέρα. Ἡ μόνη ἀκατασχυντὴ ἐλπίδα εἶναι πρὸς τὸν Θεό, αὐτὸν ποῦ
χορηγεῖ ὅλα τὰ ἀγαθὰ στοὺς ἀνθρώπους: *«Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψη-
λοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπικεῖναι ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν
πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν»* (Α' Τιμ. 6, 17).

Ο γάμος είναι θεσμός που εὐλογείται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἡ δὲ σαρκικὴ πράξη μέσα σὲ αὐτὸν οὐδὲν τὸ μεμπτὸ ἔχει. Ἐφρόσον, λοιπόν, ἡ σαρκικὴ πράξη ἐκδηλώνεται μέσα στὰ πλαίσια τῆς νόμιμης συζυγίας εἶναι καλή· ὅταν, ὅμως, γίνεται ἐκτὸς τῶν πλαισίων τοῦ γάμου, τότε ἔχουμε πορνεία καὶ μοιχεία. Ἡ πορνεία καὶ ἡ μοιχεία εἶναι ἄνομες πράξεις, οἱ ὁποῖες ἐμποδίζουν τὴν εὐχερῆ πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν οὐρανό. Καὶ τὴν ἐμποδίζουν μὲ ἓνα τρόπο σχεδὸν ἀδιόρατο, διότι θεωροῦνται στὰ μάτια πολλῶν ἀνθρώπων ὡς φυσιολογικὲς ἀντιδράσεις καὶ ἐνέργειες τῶν φύλων.

Σημειώνεται ὅτι ἡ πορνεία δὲν σημαίνει μόνο τὴν ἐπὶ χρήμασι ἐπιτέλεση τῆς σαρκικῆς πράξης. Κάθε σαρκικὴ πράξη, ἡ ὁποία γίνεται ἐκτὸς τῶν πλαισίων τοῦ νόμιμου ἐκκλησιαστικοῦ γάμου εἶναι πορνεία. Ἐπομένως, ἡ σαρκικὴ πράξη ποὺ γίνεται -ἐκτὸς γάμου- ἀπὸ δύο νέους, ποὺ ἀγαπιοῦνται, εἶναι πάλι πορνεία. Μοιχεία ἔχουμε ὅταν οἱ δύο ἄνθρωποι -ἢ ὁ ἓνας

ἐξ αὐτῶν- ποὺ συνάπτονται σαρκικὰ εἶναι παντρεμένοι. Πολλὲς φορές, ὅμως, ἡ ἔννοια τῆς λέξης μοιχεία συμπεριλαμβάνεται στὴ λέξη πορνεία. Ἔτσι ὅταν λέμε πορνεία ἐννοοῦμε τὴν παράνομη πράξη ποὺ γίνεται εἴτε ἀπὸ ἐλεύθερους εἴτε ὅταν κάποιος ἐκ τῶν δύο -ἢ καὶ οἱ δύο- εἶναι παντρεμένοι.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης διευκρινίζει ποιὰ εἶναι ἡ νόμιμη μέσα στὸν τίμιον γάμον σαρκικὴ σχέση καὶ τί εἶναι ἄνομο καὶ ἐνάντιο στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ: «*Ἡ νόμιμη συζυγικὴ σχέση εἶναι μόνο μία, καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς γυναίκας πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἄνδρα πρὸς τὴν γυναῖκα. Κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι νόμιμο εἶναι γενικὰ παράνομο καὶ ὅποιος δὲν ἔχει τὸ δικό του ἔχει βέβαια τὸ ξένο. Διότι στὸν ἄνθρωπο ἔχει δώσει ὁ Θεὸς μία βοηθὸ καὶ γιὰ τὴν κάθε γυναῖκα ἔχει προοριστεῖ ὡς κεφαλὴ ἓνας ἄντρας. Ἐπομένως, ἐὰν κάποιος ἀποκτήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ δικό του σκεῦος, ὅπως λέει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ὁ νόμος τῆς*

φύσης ἐπιτρέπει τὴ δίκαιη μεταχείριση. Ἐὰν ὅμως κάποιος στραφεί ἔξω ἀπὸ τὸ δικό του, θὰ καταλήξει σίγουρα στὸ ξένο. Καὶ ξένο γιὰ τὸν καθένα εἶναι ὀτιδήποτε δὲν τοῦ ἀνήκει, ἀκόμα καὶ ἐὰν δὲν εἶναι γνωστός ὁ κάτοχός του»¹ (γιὰ ἓνα ἄνδρα ἢ μία γυναῖκα, τὸ νόμιμο καὶ δικό του/της σκεῦος εἶναι ἀντίστοιχα ἢ γυναῖκα ἢ ὁ ἄνδρας ποὺ παντρεύεται μαζί του/της. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέπει τὶς σαρκικὲς σχέσεις μεταξύ τους. Ἐὰν τώρα κάποιος ἀφήσει τὸ δικό του σκεῦος καὶ πάει καὶ βρεῖ ἄλλο, ἀνεξάρτητα ἐὰν τὸ ἄλλο σκεῦος εἶναι ἐλεύθερο ἢ παντρεμένο, τότε διαπράττεται παρανομία, δηλ. πορνεία).

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφοντας στοὺς Κορινθίους τονίζει ὅτι: «τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σῶματι· ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεὶ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. οὐκ οἴδατε

ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν; ἄρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο· ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνη ἐν σῶμα ἐστίν; ἔσονται γάρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμᾷ ἐστίν. φεύγετε τὴν πορνείαν· πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστίν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει· ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν; ἡγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σῶματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν ἃτινὰ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ»².

(τὸ σῶμα μας δὲν ἔγινε γιὰ νὰ πορνεύουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοξάζουμε τὸν Κύριο, καὶ ὁ Κύριος θὰ δοξάσει τὸ σῶμα. Καὶ ὁ Θεὸς ποὺ ἀνέστησε τὸν Κύριο μὲ τὴ δύναμή του θὰ ἀναστήσει καὶ ἐμᾶς. Δὲν

1. Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, Κανόνας 4. Ἡ μετάφραση βασίστηκε στὴν ἀντίστοιχη ποὺ ὑπάρχει στὸ ἔργο: Ἀκανθόπουλου Π., Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 546-547.

2. Α' Κορ. 6, 13-20.

ξέρετε ότι τὰ σώματά σας εἶναι μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ; Μπορῶ, λοιπόν, νὰ πάρω κάτι ποῦ εἶναι μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ τὸ κάνω μέλος τοῦ σώματος μιᾶς πόρνης; Μὴ γένοιτο! Ἡ μήπως δὲν γνωρίζετε ὅτι αὐτὸς ποῦ ἐνώνεται μὲ μιὰ πόρνη γίνεται ἓνα σῶμα μαζί της; Γιατί, καθὼς λέει ἡ Γραφή, οἱ δύο (ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα) θὰ γίνουν ἓνα σῶμα. Ὅποιος ὁμως ἐνώνεται μὲ τὸν Κύριο, γίνεται ἓνα πνεῦμα μαζί του. Μακριὰ λοιπόν ἀπὸ τὴν πορνεία! Κάθε ἄλλο ἁμάρτημα ποῦ μπορεῖ νὰ διαπράξει κανεὶς βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα του· αὐτὸς ὁμως ποῦ πορνεύει, βεβηλώνει τὸ ἴδιό του τὸ σῶμα. Ἡ μήπως δὲν ξέρετε ὅτι τὸ σῶμα σας εἶναι ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποῦ σᾶς τὸ χάρισε ὁ Θεὸς καὶ βρίσκεται μέσα σας; Δὲν ἀνήκετε στὸν ἑαυτό σας· σᾶς ἀγόρασε ὁ Θεὸς πληρώνοντας τὸ τίμημα. Τὸν Θεὸ λοιπόν νὰ δοξάζετε μὲ τὸ σῶμα σας καὶ μὲ τὸ πνεῦμα σας, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν σὲ ἐκεῖνον).

Ὅταν πορνεύουμε ἀτιμάζουμε τὸ ἴδιό μας τὸ σῶμα καὶ κατ' ἐπέκταση ἐπιδεικνύουμε ἀσέβεια στὸν Θεό· ὡς Χριστιανοὶ ἀποτελοῦμε μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὁμως, προσφέροντας, διὰ τῆς ἄνομης σαρκικῆς πράξης

τὸ σῶμα μας στὴν ἡδονή, παρουσιαζόμαστε ὡς μὴ σεβόμενοι τὸ ἐκ Θεοῦ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἔτσι, ἀφενὸς ἁμαρτάνουμε στὸν ἑαυτό μας, μετατρέποντας τὸ σῶμα μας, τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τόπο προσευχῆς καὶ ἁγιασμοῦ σὲ ἀντικείμενο ἡδονῆς καὶ ἀφετέρου προσβάλλουμε τὸν Θεό, «τὸν καὶ δόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Ἅγιον εἰς ὑμᾶς»³.

Γιὰ νὰ ἀσφαλισθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἔναντι τῶν ἄθεσμων σαρκικῶν πράξεων πρέπει νὰ προσέχει ποῦ κοιτᾶ, ἀλλὰ καὶ τί κοιτᾶ· ἔτσι θὰ γλυτώσει ἀπὸ πολλὰ προβλήματα. Ὅταν, ὁμως, ἀφήσει τὸν ἑαυτό του ἐλεύθερο, τότε ἐπιτελεῖ τὴν ἁμαρτία εἴτε στὴ διάνοια εἴτε στὴν πράξη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος μᾶς ἀσφαλίζει ζητώντας μας νὰ ἐλέγχουμε τὸ ποῦ καὶ τὸ πῶς κοιτᾶμε, διότι τὸ οὐσιαστικὸ στὴν ἐπιτέλεση τῆς πορνείας δὲν εἶναι τὸ σῶμα, ἀλλὰ οἱ κινήσεις τῆς ψυχῆς: «Ἐκούσατε», μᾶς λέει ὁ Κύριος, «ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ»⁴.

(ἀκούσατε καὶ ξέρετε ὅτι δόθηκε τὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἡ ἐντολή, μὴ μοιχεύσεις. Ἐγὼ ὁμως σᾶς λέω ὅτι κάθε ἓνας ποῦ βλέπει μία γυναῖκα μὲ πονηρὴ ἐπιθυμία, ἤδη ἔχει διαπράξει

3. Α' Θεσ. 4, 8.

4. Μθ. 5, 27-28.

μέσα του μοιχείας μαζί της).

❖ Ὁ ἄββᾶς Ποιμὴν συμβουλεύει: «ὅπως ὁ ὑπασπιστῆς στέκει πάντοτε δίπλα ἀπὸ τὸν βασιλιά, ἔχοντας τὴν ἐτοιμότητα νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ σπαθὶ του ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν (τοῦ βασιλιᾶ), τὴν ἴδια ἐργήγορση πρέπει νὰ ἔχει καὶ ἡ ψυχὴ ἐναντίον τοῦ δαίμονα τῆς πορνείας».

Σὲ κάθε περίπτωση τὸ βασικὸ γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τῆς ἀμαρτίας εἶναι ἡ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Πράγματι, ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐλεύθερος ποὺ εἶναι:

- ❖ ἐὰν θέλει συγκαταβαίνει στὴ φυσικὴ σαρκικὴ ὁρμὴ καὶ εἶτε μέσα ἀπὸ τὸν τίμιο γάμο εἶτε πορνεύοντας, τὴν ἱκανοποιεῖ.
- ❖ ἐὰν θέλει, ὅμως, ἐγκρατεύεται καὶ μέσα ἀπὸ προσεκτικὴ πνευματικὴ ζωὴ, ἀρνεῖται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴ σάρκα του.

Ἐξοῦ καὶ ἡ τραγικότητα τῶν ἀνθρώπων ὅταν ἐνεργοῦν ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα καὶ μόνις νιώσουν τὴν ἐπιθυμία σπεύδουν νὰ τὴν ἱκανοποιήσουν, πορνεύοντας ἢ μοιχεύοντας. Τὰ ἄλογα ζῶα βέβαια ἔχουν ἐλαφρυντικὸ, ἀφοῦ ἄγονται καὶ φέρονται ἀπὸ τὶς ὁρμὲς καὶ τὰ ἔνστικτά τους καὶ δὲν ἔχουν λογικὴ καὶ ἐλευθερία, ὥστε νὰ ζυγίσουν τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐπιλέξουν τὸ ὀρθό.

Οἱ ἄνθρωποι, ἐφόσον ζοῦν κατὰ Θεόν, ἔχουν τὴ διάνοια καὶ τὴν ψυχὴ τους καθαρὴ. Ὅταν ὅμως

δὲν ἐκκλησιάζονται καὶ δὲν ζοῦν ὅπως ὀρίζει ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ εἶναι γεμάτοι ὑπερηφάνεια, ματαιοδοξία καὶ κατὰκριση πρὸς τὸν πλησίον, σκοτιζέται ὁ νοῦς τους καὶ εὐκόλα ἐπιλέγουν καὶ τελικὰ καταφεύγουν πρὸς τὴν παράνομη ἡδονή.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅταν κάποιος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀντισταθεῖ στοὺς σαρκικοὺς πειρασμοὺς πρέπει νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς του στὸν οὐρανό· αὐτὸς θὰ βάλῃ τὸ «θέλει» καὶ ὁ Θεὸς τὸ «δύνασθαι».

❖ Γι' αὐτὸ οἱ Πατέρες λένε ὅτι ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ σαρκικοῦ πολέμου γίνεται μόνο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

❖ Ὁ ἄββᾶς Κασσιανὸς γράφει: «κανεῖς ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀντέξῃ καὶ νὰ ἀντισταθεῖ στὶς ἐπιθέσεις καὶ τὶς ἐπιβουλὲς τοῦ σατανᾶ. Οὔτε πάλι μπορεῖ νὰ σβῆσῃ ἢ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν βρασμὸ τῆς σάρκα ἀπὸ μόνος του. Ἐνισχύεται ὅμως ἀπὸ τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν πέφτει στὴν πορνεία».

Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ ἀντιμετώπιση τῆς σαρκικῆς πυρώσεως εἶναι δύσκολη. Εἰδικὰ σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ ἐξιδανικεύει τὸ παράλογο καὶ κατανοεῖ τὴν πράξη τῆς πορνείας καὶ τῆς μοιχείας ὡς φυσιολογικὴ καὶ ἀναγκαῖα καὶ τὴ διαφημίζει μὲ κάθε μέσο. Σὲ αὐτὴ τὴν κοινωνία οἱ ἄνθρωποι δέχονται καταιγισμὸ ἄσεμνων εἰκό-

νων, ἀκουσμάτων και ἐρεθισμάτων, ἢ ντροπὴ θεωρεῖται ἡλιθιότητα, καὶ ἢ σωφροσύνη κρίνεται ὡς ἀνανδρία!

Ὁ ἄνθρωπος, ἐπομένως, ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ζήσει ὀρθά, σεμνά και νουνεχῶς, ἔχει μπροστά του μεγάλο και ὑπέρμετρο ἀγῶνα, διότι ὁ πόλεμός του εἶναι ἰσχυρὸς και ἡ πορνεία φαντάζει νὰ εἶναι τόσο γλυκειά.

❖ Ὁ ἀγωνιστὴς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ τηρήσει τὸν νόμο τοῦ Πνεύματος και ἐπιθυμεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς ἄνομες ἐκδηλώσεις τῆς σάρκας, φαντάζει στὰ μάτια τῶν πνευματικῶς ἀμυήτων ὡς ἓνας ἀνόητος ποὺ βρίσκεται ἐκτὸς τόπου και χρόνου.

Παρόλα αὐτά, ἐνῶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὡς παράξενος και ὀπισθοδρομικός, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο λαμβάνει εὐλογία και χάρη. Καὶ χαριτώνεται ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

❖ διότι ζεῖ τὴν ὀρθὴν χριστιανικὴν ζωὴ, ἢ ὁποῖα ζωὴ δὲν εἶναι πορεία εὐκολη και εὐχάριστη, ἀλλὰ σταυρικὴ. Καὶ εἶναι σταυρικὴ διότι ἀποτελεῖ συνεπῆ βίωση τῆς ἐντολῆς και τῆς κλήσης τοῦ Κυρίου «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν και ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ και

ἀκολουθεῖτω μοι»⁵. Καὶ εἶναι ὄντως ἄρνηση ἑαυτοῦ ὅταν κάποιος δύναται νὰ πορνεύσει εὐκόλα και ἀκατηγόρητα, ὅμως, ἀντὶ νὰ τὸ κάνει, ἐπιλέγει τὴ μωρία τοῦ Σταυροῦ·

❖ διότι ὁ ἀγωνιστὴς τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ σέβεται τὸν πλησίον του και δὲν τὸν βλέπει ὡς ὄργανο ἡδονῆς·

❖ διότι τὴ σαρκικὴ ἡδονὴ τὴ βλέπει συνυφασμένη μὲ τὴν εὐθύνη τοῦ γάμου.

Ὁ Θεὸς μᾶς ἀγαπάει ὑπερβαλλόντως. Δεῖγμα αὐτῆς τῆς ἀγάπης εἶναι και ἡ ἐλευθερία, μὲ τὴν ὁποῖα μᾶς προίκισε. Ἐμεῖς κάνοντας χρῆση αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, μπορούμε εἴτε νὰ ἐπιλέξουμε τὸν τίμιον γάμον εἴτε νὰ ὑποκύψουμε στοὺς σαρκικοὺς πειρασμοὺς και νὰ ζήσουμε ἀσύδοτα.

Ἐάν, πάντως, γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο παρασυρθοῦμε ἀπὸ τὰ ἐπιγῆτρα και τὴν πλάνη τοῦ κόσμου και τῆς ἡδονῆς και ὀλισθήσουμε στὴν πορνεία, ἃς θυμόμαστε, ὅτι ὑπάρχει ὁ δρόμος τῆς μετάνοιας, και τῆς ἐδραίας ἀπόφασης νὰ μὴν ὀλισθήσουμε ξανά. Καὶ σὲ αὐτὴ μας τὴν ἀπόφαση και τὴν προσπάθεια ποὺ θὰ τὴ συνοδεύει δὲν θὰ εἴμαστε μόνοι, διότι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς θὰ καθοδηγεῖ τὰ βήματά μας στὸν ὀρθὸ δρόμο.

